

VII. Fejezet

TIBORI TÍMEA

Identitás lokális és globális szemszögből

A fejezet tartalomjegyzéke

VII.1 AZ ATTITÚDOK	293
VII.2 IDŐ ÉS ELBESZÉLÉS.....	294
VII.3 IDENTITÁS.....	296
VII.3.1 Előfeltevéseink kapcsolódása más társadalomtudományi megközelítésekhez	298
VII.3.2 Az idő és az elbeszélés kapcsolata	299
VII.4 NARRATIVITÁS	300
VII.4.1 Diskurzusfajták	300
VII.5 VÉLEMÉNYEK A 2005. ÉVI 300 FŐS KÉRDŐÍVES FELVÉTEL ALAPJÁN	323
VII.5.1 Nemzetiség – anyanyelv	323
VII.5.2 Idegenek megítélése	324
VII.5.3 Kisebbségekkel kapcsolatos vélekedések	325
VII.5.4 Mássággal kapcsolatos vélekedések	326
VII.5.5 Cigánysággal kapcsolatos vélekedések	327
VII.5.6 A megkérdezettek viszonya a különböző társadalmi csoportokhoz	336

VII.1 AZ ATTITÚDOK

A mértékadó hazai (Erős, 1998; Neményi – Szalai, 2003; Örkény, 2002; Magyar Gallup, 1994; Enyedi – Erős – Fábíán, 2000; Fact – Szocio – Graf, 2002, stb.) és nemzetközi kutatások (Assmann, 1999; Breakwell, 1986) többnyire azt vizsgálták, mekkora a többség és a kisebbség közötti távolság valamely eltérő, „deviáns” (drog, alkohol, bűnözés, szexuális másság, vallás, politikai nézetek, stb.) magatartás alapján. Magyarországon a legnagyobb elutasítás a bőrszín alapján történik, így évről-évre nő a cigány-ellenesség. Ennek megfelelően a „többség és az én” viszonyának megítélésére a Bogardus-skálát használtuk, a cigányok megítélésére a szocio-kulturális értékeket (Örkény, 2002), valamint a pozitív és negatív tulajdonságok mérésére a Barczy – Rudas (2000) által használt skálázást.

Hipotézisünk szerint – amely a Fact-Szocio-Graf vizsgálatában is erőteljes hangsúlyt kapott – a cigányságon belül a növekvő ellentétek, a gazdasági-társadalmi feszültségek e jelentős számú kisebbséget mára erőteljesen megosztották, amihez a vallási és politikai törekvések újabb és újabb negatív lökést adnak.

Az attitűdök változását kvalitatív módszerekkel próbálják feltérképezni a kutatók, ezért a szociológusoknak jó útmutatásul szolgálnak ezek a szociálpszichológiai felvételek (pl. Erős, 1998; Székelyi – Örkény – Csepeli, 2001), valamint a narratívák értelmezése (László, 2005) az időben, a társadalmi térben és az egyéni, illetve csoportidentitásban. Hangsúlyozzuk azonban, hogy a mi vizsgálatunk és a projekt nem cigánykutatás a szó esszenciális értelmében, hanem a hátrányos helyzetűek integrációjának lehetőségeiről szól.

A következőkben az általunk képviselt kutatási elképzelések és módszerek alkalmazásának elméleti háttéréről adunk rövid összefoglalást.

A vizsgálódások, elemzések egyik aspektusa a „történetek tudományának” (László, 2005) bevezetése az empirikus kutatásba, de a képzési szintekbe egyaránt, azaz „... az elbeszélés kellően rugalmas, ám kellően stabil képződmény ahhoz, hogy meghatározott kérdésekre vonatkozó tudományos elemzés kiindulópontja legyen.” (László, 2005:13.)

Ez a magyarázata, hogy az 1000 kérdőív (ld. részletesebben a VII. fejezetben a mintaleírást és az elemzést) mellett 30 mélyinterjú készült. Utóbbira azért volt szükség, mert „Az elbeszélés olyan nyelvjáték, amely megteremti a saját kereteit, s ezáltal alkalmas arra, hogy objektív, tudományos vizsgálat tárgyává tegyük.” (László, 2005:15)

A kutatás jellegéből adódóan a hangsúly három nagy területre helyeződött:

VII.2 IDŐ ÉS ELBESZÉLÉS

Elfogadva Ricoeur (1984–1987) megállapítását, hogy az emberi időélmény (múlt, jelen, jövő) meghatározza az elbeszélés képességét, azt tapasztaljuk, hogy ez összefügg az egyén túlélési stratégiáival is, amit Sarbin (2001:66) is bizonyít kísérletében.

A kutatásunkban arra kerestük a választ, hogy a múltnak és a szűk térben zajló jelennek milyen hatása van a jövőre nézve, hogyan formulázza meg az egyén döntési helyzetekben a céljait, milyen stratégiát választ annak elérésére, és mennyire tekinti önálló, individuális teljesítménynek a vágyai megvalósulását, illetve mennyire számít a közvetlen és a nagyobb közösség (a kisebbségi és többségi társadalom) támogatására, elfogadására.

„...a társadalomtudományokban a biológiához hasonlóan, de a többi természettudománytól eltérően lényegi komplexitást felmutató struktúrákkal van dolgunk, vagyis olyan struktúrákkal, amelyeket csak viszonylag nagy számú változót tartalmazó modellekkel lehet kielégítően jellemezni.... A szervezett komplexitás itt azt jelenti, hogy az azt kifejező struktúra jellege nem csupán az egyes összetevők tulajdonságain és relatív gyakoriságán múlik, hanem azon is, hogy az egyes elemek milyen módon kapcsolódnak egymáshoz [...] a (szervezett struktúrákra vonatkozó) predikciók az alakuló struktúrák általános vonásait jelzik, de nem tartalmaznak specifikus állításokat azokról az egyedi elemekről, amelyekből a struktúra felépül.” (Hayek, 1995:315)

Az eredményeket több tényező segítette.

A munkacsoport tagjai, akikkel együtt dolgoztunk – egy fő kivételével – jól képzett pedagógusok, andragógusok, akiknek több éves, évtizedes gyakorlata van abban, miként kell és lehet az alulmotivált személyeket érdekeltté tenni egy tanulási folyamatban. Valamennyien egyetértettünk abban, hogy a kreatív, fantáziát igénylő, flexibilitásra épülő feladatsor, majd a megvalósítás és a „kész termék” lehet az az élmény, amely az érdeklődést ébren tartja, és pozitív irányba mozdítja el a képességeket, készségeket. A motoros működés és a kognitív gondolkodás, a választás és a döntés egyéni- és csoportos felelősségének súlya, az intuíció és az innováció – megannyi impulzus az „alkotási” folyamatban.

A csoportok kialakításában érvényesült a heterogén nem, életkor, képzettség, így működött a magyar és a szlovák csoport, akik a teljes folyamatban részt vettek. Voltak viszont olyan felzárkóztató képzések, ahol homogén csoportok alakultak ki. A virágkötők mind nők voltak, míg a gombász-, gyógynövényes csoportok többségében férfiak. A tradicionális választás mellett azonban a csoport tagjai erősen érdeklődtek a másik munkája iránt, különösen, hogy a virágkötők – bár egyiküknek sem volt előképzettsége, tehát azonos alapról indultak, – már az első estére olyan szakszerű és ötlettel teli tárgyakat készítettek, amelyekkel nemcsak saját ambícióikat növelték, hanem elismerést és egészséges „irigységet” váltottak ki a többiekből.

Az első naptól kezdődően a három munkacsoport tagjai kicserélték tapasztalataikat, és mindent megnéztek, ami vizuálisan befogadható volt, kíváncsian várták a fejlődés újabb „termékeit”, pl. az ünnepkörökhöz kapcsolódó asztali és falidíszeket, virágkosár és kalapdíszítést, stb. Miközben technikailag egyre bonyolultabb fogásokat sajátítottak el, a kollektív és az egyéni munkadarabok egyértelműen alkotójuk fantáziájáról, generatív és kreatív képességeiről adtak számot. (Fotókat készítettünk az egyes munkafázisokról, amelyek első látásra is azt igazolják, a csoport tagjai érdeklődéssel és gazdag fantáziával, erős és kitartó alkotókedvvel foglalatoskodtak. Egy-egy kiemelkedő alkotást, egy-egy virágkosarat ajándékoztak a célcsoport tagjai az ötödik napon az Önkormányzatban a polgármesternek, a roma referensnek, a Vállalkozásfejlesztési Alapítvány vezetőjének, a befogadó Szepsi Laczkó Máté Szakképző Iskola igazgatójának és a kollégium vezetőjének.)

A „termékeket” együtt készítette az 56 éves szlovák asszony és a 16-17 éves magyar fiatal lány teljes összhangban. A magyarok és a cigányok, elismerve és erősítve egymás ötleteit, értékeit – zökkenőmentesen tanultak együtt és egymástól. Hasonlóképpen a fiatalabb fiúk elfogadták a tapasztaltabb férfiak útmutatását, jól kiegészítették egymás tudását, képességeit. Egyformán örömmel dolgoztak a természetben, a gyűjtés során, akár csak a számítógépek mellett, amikor az Internet segítségével folyt az oktatás a gombákról és a gyógynövényekről. Kiegyenlítődték a tudások, a fogások, ezzel gyorsabbá és mélyebbé vált a tanulás.

Sok kedves, érdekes és tanulságos epizódja volt az együtt töltött 5 napnak, amelynek leírása és elemzése itt és most túlfeszítené e beszámoló műfaji és terjedelmi kereteit. Összegezve elmondható, a csapat- és önbizalom-építés, vala-

mint a reális célkitűzések szempontjából mérföldkőnek tekinthető a „nyári tábor” (2005 június...). Elindította a résztvevőket azon az úton, amelyet – bár maguk erejéből, és önállóan kell végigjárniuk – a program ideje alatt minden lehetséges eszközzel támogattunk, bízva nemcsak a személyiség építésében, hanem abban, hogy többségük megtalálja a maga kitörési lehetőségét a most meglévő céltalanságból, enerváltságból, kezdeményező-képtelenségből.

Csak egy adalék még a nyári táborról: az első napon 38 fővel kezdtük el a foglalkozásokat, a másodikon már 43-an voltunk, és lemorzsolódás nélkül ugyanennyi résztvevőnek adtuk át az ötödik napon a tanúsítványt. (Mozgósították egymást a fiatalok és ügyeltek az együtt kialakított szabályok betartására, de a szlovák asszonyok is azt adták hírül családtagjaiknak és a kutatást segítő szlovák partnerünknek, hogy „mindenki sajnálhatja, aki nem jött! Nincs közös élménye munkában, beszélgetésben, tanulásban, közös játékban, táncban, éneklésben, az együttlétben!”)

VII.3 IDENTITÁS

A Zempléni Kistérség folyamatos leszakadása, lakóinak fokozódó esélyegyenlőtlensége okán fontos szerepe van az önazonosság vizsgálatának. A halmozottan hátrányos helyzetben levőket súlyosan megosztja etnikai hovatartozásuk. Ebből fakad, hogy számba vettük, mik a hasonlóságok és a különbözőségek a térségben élő, de más-más népcsoporthoz tartozók életmódjában, vágyaiban és az ebből valóssággá szelídített (leegyszerűsített) mindennapokban. A térség lakói – minden egyediségüktől függetlenül – abban nagyon is hasonlítanak egymásra, hogy az elmúlt évtizedek társadalmi, gazdasági változásai gyökeresen átalakították az életüket. Azt is világosan látnunk kell, hogy döntően negatív értelemben módosult az egyes emberek életmódja, munkafeltételei, csökkentek kitörési esélyeik. Amikor az okokat kerestük - éreztük, megkülönböztetett figyelemmel kell kezeljük a térségben markánsan jelentkező önazonossági problémákat.

Amikor egy nép életformaváltást él át, melynek során maga mögött kell hagynia a darabokra hulló, hagyományos patriarchális népi életformáját és ezzel együtt hagyományos népi kultúráját is, mely az identitása ősi és alapvető hordozója, akkor a közösségnek a hagyományokhoz leginkább kötődő tagjaiban felmerül az igény ennek a múltba tűnő életformának és kultúrának a megőrzésére, megörökítésére. Ez vezette el a kiemelkedő zenészeket, énekeseket, képző-

művészeket, költőket ahhoz, hogy különösen a hetvenes évektől önálló alkotásokba sűrítsék mondanivalójukat.

A roma kultúra a hetvenes évek elejéig a többségi társadalom számára jobbra kávéházi cigányzenét és a munkahelyre ingázókkal teli fekete vonatokon hallható, látható cigányfolklórt jelentette. A hagyományos roma életforma felbomlásával, a mesterségek megszűnésével, a régi szokások egy részének elsorvadásával, a szellemi kultúra, a népdalok, a mesék celluloidszalagra kerülésével még inkább megosztottá vált saját felfogásuk is helyzetük meghatározásáról. A hagyományörzők zárt közösségbe rendeződtek, míg az életformaváltásban, asszimilálódásban, integrációban részt vevők számos olyan új életstílus elemet építettek be a mindennapjaikba, amely segítette őket a társadalmi munkamegosztásba való beilleszkedésben, de gátolta a hagyományok megőrzésében. A nyolcvanas évek közepétől ez az amúgy is kettészakadni látszó roma társadalom még további kiscsoportokra bomlott, mivel a gazdasági átalakulás folytán döntően a romák lettek a rendszer-váltás vesztesei, mind a munkaerőpiacon, mind az iskoláztatásban, de még a vállalkozásokban is. Az ezredfordulóra az előbbi hátrányokhoz olyan települési és egészségügyi problémák is társultak, amelyek mára jelentősen megosztottá és sok szempontból kiélezetten egyenlőtlen gazdasági és társadalmi helyzetbe hozták a romákat (ld. erről részletesebben: Babusik, 2000, 2002).

Ez a bonyolult társadalmi, gazdasági helyzet indokoltá teszi, hogy a kutatási programban számos módszert együttesen alkalmazzunk az adott térségben élők életmódjának megismerésére.

A puha elemzésekhez az interjúkészítést, az esettanulmányokat, élménybeszámolókat használtuk fel. Most azt az elméleti keretet mutatjuk be, amely vizsgálatunk háttéréül szolgál. Az egyik pillére az attitűdök elemzése, melyről korábban már szóltunk. A másik, az önazonosság, vagy identitás.

Két nézőpontot érvényesítettünk a feldolgozás során,

- az egyik Erikson (2003) vélekedése az önazonosságról, ahol „a társas világgal való érintkezés során keletkező tudatos és nem tudatos élmények életkoronként és társadalmi környezetként változó bonyolult integrációja, amit a személy számára saját élettörténete jelenít meg és fog egységbe [...], amit a folytonosság, a biztonság vagy az integrálás” jellemez különösen. (László, 2005:16)
- a másik Bruneré (1996), aki a fejlődést a kultúra betetőzéseként értelmezi ('a kultúra az evolúció utolsó trükkje').

Minden cselekvést, magatartást, a kihívásokra, akciókra adandó válaszokat a kultúra megjelenésformájaként értékeltünk arra építve, hogy a kölcsönkapcsolatok rendszerében, hálójában olyan élményekben lesz része az egyénnek, olyan pozitív érzéseket képes így elraktározni a tudatában, amelyek előhívhatók és jó eséllyel alkalmazhatók a nehezebb élethelyzetek, feladatok megoldásában. (A megélt élmények ösztönzőleg hatnak nemcsak az érzelmi, hanem az értelmi, a racionális döntésekre, amely a szisztematikusan és 'szenvedéllyel' végzett tevékenységet kiteljesítik.)

VII.3.1 Előfeltevéseink kapcsolódása más társadalomtudományi megközelítésekhez:

a) a szociálpszichológiához

Tajfel (1972) bírálva a kognitív szociálpszichológiát, a kísérletezésről azt állítja, amit mi is vallunk: „[a normák és értékek, amelyek az emberek viselkedését irányítják] mindig 'beszennyezik' kísérleti feltételeinket. Tudományunknak pontosan e beszennyezés természetének vizsgálata az egyik legfontosabb tárgya.” (1972:76)

Az eredmények értelmezésére a legjobb magyarázatot az a feltevés kínálja, hogy a kísérleti személyek kompromisszumra törekedtek két norma, és a normák alapjánál álló két érték között, amelyeket a kísérleti helyzetben érvényesnek tartottak. A csoporthoz tartozás és a tisztességes eljárás normájáról, ill. a szolidaritás és a méltányosság értékeiről van szó.” (1976:86)

b) a kommunikációhoz

A mondanivalót a saját, köznapi használatában, a beszélők közötti szociális viszonyt megfigyelve és értelmezve vizsgálódtunk, akárcsak Chlin – Krauss – Lau (1998). Így módunk volt az egyének attitűdjéről és cselekvéseiről alkotott véleményüket megismerni, és a feldolgozásban a kommunikációnak az emberi csoportok életében betöltött szerepét tekintjük elsődlegesnek.

c) a kognícióhoz

A történetek feldolgozása során együttesen alkalmazzuk a nyelvi struktúrák feltárásához a tartalomelemzés és a szociális megismerés módszerét, így az empirikus adatok értelmezése mellett a szituációk, a környezet (nyelvi, emocionális, tárgyi stb.), azaz az életszerűség is megjelenik.

VII.3.2 Az idő és az elbeszélés kapcsolata

A történet, mint elbeszélte esemény ideje nem azonos azzal az idővel, amely alatt a beszélő közvetíti az eseményeket. Ezt részben a mesélő szubjektuma, részben a cselekmény határozza meg, hiszen az egyén felfogása, kiemelései vagy cselekvései által formálódik a történet, sajátos dramaturgiát követve. (Erre építenek az írók, költők, amikor a cselekményt szövik, emellett az érzelmekre hatnak különféle feszültségkeltő, -fokozó eszközzel.)

A projektben kezdetektől olyan légkörben folyt a mérés, képzés, amely folyamatosan ösztönözte a résztvevőket arra, hogy döntsenek; a saját sorsuk jobbitása szempontjából mit választanak: együttműködnek-e, és velünk dolgoznak, vagy csak érdeklődnek, kíváncsiak a folyamatra, de csak részlegesen vesznek benne részt. Tanulságos, hogy a mérték más és más az egyes csoportoknál, ezért elfogadóan megvártuk/elvártuk, hogy valamennyien kialakítsák azt a közös álláspontot, aminek mentében a jövőkép megrajzolhatóvá válhat. (Több tréning segítette a célcsoport tagjait e feladat céltudatos megoldásában.)

A puha módszerek okán fontos szerepe van a narratív megközelítésnek, ezért a továbbiakban mértékadó szakirodalmi ismeretek alapján dolgoztuk föl az interjúkat.

Hogyan léptünk tovább? Mit tekintettünk elméleti háttérként?

A narratív pszichológiai megközelítést László Jánoshoz (2005) hasonlóan alkalmazzuk munkánk során. „Arról van szó ugyanis, hogy a kultúra történeti és egyedfejlődési vizsgálata szempontjából lehetetlen szétválasztani a tisztán megismerő és a jelentésadási folyamatokat, mely utóbbiak az érzelmileg telített, az egyéni és kollektív identitáshoz kapcsolódó élményekben öltenek testet. Az elbeszélés mind történetileg, a szájhagyomány és az írásos emlékek révén, mind az egyedfejlődés során végbemenő alakváltozásai és az élettörténetekben megnyilvánuló élménytelítettség által alkalmasnak tűnik a kulturális jelentésadás feltételrendszerének és változatainak vizsgálatára.” (László, 2005:23)

A fantázia, az egyéni alkotóképesség tettenérése és fokozott megfigyelése áll munkánk középpontjában, elismerve, hogy ügyelnünk kell a kifejtés egzaktságára, tudományosságára. „Ha a narratív elv jelentőségét helyesen ismerjük fel, lehetőségünk nyílik arra, hogy az ember pszichológiájáról nem-pozitivistá ta-

pasztalati kutatásokra épülő, korábbi pszichológiai tudásunkkal összevethető ismereteket szerezzünk, vagyis élményszerű folyamatokra fogalmilag reflektáljunk.” (László, 2005:25)

Igyekszünk elkerülni az elemzésnek azt a csapdáját, hogy az élettörténeteket elemezve „identitásokat” rekonstruáljunk/konstruáljunk, inkább arra törekszünk, hogy minden megállapításunk háttérében a rendszerezettség (szisztematikusság) és az ellenőrizhetőség álljon. Ebben Scarle (2000:157-158) megfogalmazása az iránymutató: „...Ha az ismeret szisztematikussá válik, és különösen, ha a szisztematikus ismeret olyan bizonyossá válik, hogy a bizonyítékok és a meggyőződésünk alapján a tudásunk több puszta vélekedésnél, akkor az adott ismerethalmazt hajlamosak vagyunk inkább »tudománynak«, mint »filozófiának« nevezni.”

VII.4 NARRATIVITÁS

A narrativitás, mint a jelentéskonstrukció korlátja

„A narratív pszichológia, amikor elfogadja a narratív konstrukció elvét, ezt az elvet éppenséggel nem arra használja, hogy a szubjektív, pszichikus jelenséget kiküszöbölje vagy „becsomagolja” az értelmezés nyelvi világába. Nemcsak azt vallja, hogy a világ és az én jelentései valóban szociálisan konstruáltak, de azt is, hogy a konstrukció legfontosabb eszköze és folyamata – Ricomur által feltárt alapvető elve – a narrativitás, nemcsak generálja, de korlátozza is a konstrukciót.

A korlátozás legalább három síkon jelentkezik:

1. strukturálisan [...]
2. funkcionálisan [...]
3. tartalmasan, vagyis az elbeszélésnek szociálisan megoszthatónak kell lenni. Az elbeszélés, mint az ember alapvető élmény- és létezés módja – antropológiai sajátossága – már a nyelv vagy a történet megjelenése előtt létezik, és meghatározó szerepet játszik az emberi gondolkodás, személyiség és kultúra kialakulásában. Az elbeszélő mód nem fikciókat gyárt, amikor jelentést ad, hanem valóságot teremt. Ezt a felismerést a tudományos narratív pszichológia egy, a társadalmában, illetve kultúrájában élni és működni képes ember pszichikus valóságának feltárására alkalmazza, vagyis annak megis-

merésére, hogy miként jön létre, milyen formákat ölt és hogyan funkcionál vagy diszfunkcionál ez a valóság.” (László, 2005)”

Az interjúk feldolgozásának elméleti háttéréül a kommunikatív és a kulturális emlékezet szolgál.

A kérdőívek nyitott kérdéseinek és az interjúk tartalomelemzésének háttérében viszont Assmann véleményére (1999) támaszkodunk, azaz úgy fogjuk föl a csoportidentitást, mint a kommunikatív és a kulturális emlékezet gyűjtőterét. Ebben a kontextusban a kódolás-dekódolás mechanizmusa tetten érhető és megfejthető anélkül, hogy az elemző szubjektum eltorzítaná a történeteket.

Kommunikatív és kulturális emlékezet (Assmann, 1999 nyomán)

	Kommunikatív emlékezet	Kulturális emlékezet
Tartalom	történelmi tapasztalatok az egyéni életút keretei között	mitikus őstörténet, az abszolút múlt eseménye
Forma	informális, kevésbé megformált, természetadta; személyközi érintkezésben alakult ki; köznapi	alapítást igényel; nagyfokú megformáltság; ceremoniális kommunikáció; ünnep
Közvetítő csatornák	Eleven emlékezés az organikus emlékezőképesség révén, személyes tapasztalás és szájhagyomány	rögzített, tárgyasult kifejezőeszközök; hagyományos szimbolikus rögzítés, ill. szóbeli, képszerű, táncos stb. megjelenítés
Időszerkezet	80-100 év; 3-4 nemzedék idő horizontja, mely a jellel együtt halad tova	A mitikus ősidők abszolút múltja
Hordozók	aspecifikus; kortársi emlékezetközösség	A hagyomány szakosodott hordozói

Az általunk vizsgált személyek történetei hol explicit, hol implicit formában rejtik a múltat, de csekély információval szolgálnak a jelenről, és szinte elenyésző azon elképzelések száma, amelyek a jövőről, valamilyen határozott célról, vágyról szólnának. E területen végeztük az ún. „mélyfúrásokat”.

Az utóbbi 10-15 évben végzett identitásvizsgálatokban – különösen, ha azok roma kisebbséggel foglalkoztak – „három – ideáltipikus, valójában keveredő és korántsem egységes – romákkal kapcsolatos diskurzus különíthető el: az „elemző-megállapító”, a „politikai-civil társadalmi”, illetve a „kriminalizáló” diskurzusok. Az „elemző-megállapító” diskurzus leginkább a társadalom-

tudományok által termelt és szorosan az akadémiai mezőnyhöz kötődik – ezt nevezi néhány szerző enyhén cinikusan „akadémiai etnicitás iparnak” (Basham és DeGroot 1977:423) (Péter, 2007) is.

„...Barth (1969) nyomán –, hogy az etnicitás kérdéskörének a vizsgálatakor azokra a gyakorlatokra, eljárásokra kell elsősorban koncentrálni, amelynek során a kulturálisan eltérő csoportok az egymás közötti határokat kialakítják és fenntartják, valamint diskurzív és szimbolikus formában azt ki is fejezik. A közös csoportidentitás kialakítása során tehát a jelentéssel bíró határok kijelölése az elsődleges... Az etnikai identitás tehát nem adott, hanem folyamatosan felépített a „mi” és az „ők” közötti klasszifikációs küzdelemben. Az etnikai címke – ennek tartalma, formája és konnotációja – jelző és eszköz lehet egyes csoportok társadalmi kirekesztésében.” (Péter, 2007)

Az alapállás posztmodern: az identitás társadalmilag felépített, és egyszerre tölti be az adott csoporttal való azonosulás és elkülönülés funkcióját a hozzá – önkéntesen vagy kényszerűségből – csatolt jelentése és szimbólumok révén... Az identitásfogalom ebben az értelemben sokkal inkább a csoportok közötti viszonyról, mintsem pedig a csoportok jellemzőiről mond valamit. A narratív identitás tehát a csoport és környezete közötti spontán és mesterséges megkülönböztetések – implicite határképzések – érzékeltetésére létrehozott sajátos élettörténeti konstrukció (lásd tovább Le Rider, 1991, idézi 1995), egy interakciós folyamat leírására alkalmas analitikus eszköz.

Tehát valamely csoporthoz való tartozás (a tagság) kategorizációs folyamat következménye (Csepli, 2000:1). Ebben az egyenletben kulcskérdés, hogy kik alakítják a kategorizációs folyamatokat, és az alkalmazott kategóriákat kikre (és kikre nem) alkalmazzák, valamint tartalmilag a kategóriákat mire vonatkoztatják. Elvben a kategorizációs folyamatnak egyszerre vannak belső és külső tényezői. Egyrészt, adott csoport maga alakíthatja ki környezetével szembeni határait és nevezheti meg a csoporttagság feltételeit, miközben számol a környezetből, más csoportoktól jövő hatásokkal is (üzenetekkel, információkkal, egyéb kontextuális elemekkel). Másrészt pedig, ha egy csoport egy másikkal szemben alárendelt helyzetben van, akkor kényszerűségből kénytelen elfogadni a domináns csoport által kialakított határokat és a csoporttagság elért feltételeit (Schaefer, 1998). Az etnikai (csoport)tagság elsősorban megnevezés kérdése (Csepli, 2000)...

A romákra vonatkoztatott hetero-definíciók lényeges eleme a másik csoport megnevezése. „Ők” mindenekelőtt „cigányok”, ami mindenek előtt nem tény, hanem olyan normatív megállapítás (lásd Devereux, 1978), ami nem csupán megjelöli a másik csoportot, hanem el is helyezi azt egy hierarchikus rendszerben, azaz a megnevező és megnevezett között értékkülönbséget generál.” (Péter, 2007)

VII.4.1 Diskurzusfajták

Példák e diskurzusfajtákra a mi tapasztalataink alapján:

a) elemző-megállapító diskurzus

A fentebb ismertetett megközelítésmódokból adódik az az alapkérdés, melyet mi sem tudtunk megkerülni: ki a cigány? A munkacsoport elkészítette azt a problématérképet, amely kísérletet tesz a válaszadásra. Ezen kívül ugyanezt a kérdést fókuszcsoportos beszélgetés formájában is feldolgoztuk. Az alábbi idézetek ebből a beszélgetésből valók.

Roma férfi, 57 éves, felsőfokú végzettségű:

„... Akkor, amikor példának akarom magamat érezni, akkor mindig eszembe juttatják, hogy én cigány vagyok. Követnek, hál Istennek az emberek, már eljutottunk oda Sátoraljaujhelyen, hogy legutóbb azt mondták nekem a Hivatalban, hogy talán egy osztálynak nincs annyi ügyfele, mint nekem naponta. ... ettől én az utcán beszélek az emberekkel, és próbálom azt mondani nekik, hogy hároméves korban kerüljön igenis a cigánygyerek az óvodába. Hogy azokat az ismereteket megszerezze, hogy amikor majd iskolaéretté válik a gyerek, akkor ne kelledjen az úgynevezett kisegítő iskolába küldeni, vagy amikor a gyerek hazajön az óvodából, akkor a szülők beszéljenek vele, kérdezzék meg, hogy mi történik. Vagy, hogy a cigányemberek végezzék el az esti iskolát, harmadikat, negyediket, mert azt mondom nekik, az én mentalitásom, cigánymentalitással, hogy rendkívül csúnya dolog lenne az, hogyha a 9-10 éves gyereke majd rájön, hogy az ő apukájának egy osztálya sincs. És akkor önkritikát gyakorol, és azt mondja, hogy magának van igaza, fogom csinálni, mert azt gondolom, hogy a 21. században ez nem működik, a te gyerekednek teljesen más az igénye, neked ehhez kell igazodnod.

Hogyha megkérdem, hogy miért nem teszel a fajtáért, akkor azt mondja,

hogy már nem él úgy, mint a cigány. Attól, hogy van neki egy 91-es Golfja vagy egy Fordja, azt mondja, hogy már nem él úgy, mint a cigány, neki már nem kell ezzel a réteggel foglalkoznia.

Férfi, 53 éves, felsőfokú végzettségű:

– Ön rengeteget dolgozik ennek a közegnek a megszólításán, mégis azt gondolom a mondókájából, hogy nem érzi magát sikeresnek. Ezt sem nagyon értem. Ha hittel, szívvvel, lelkesedéssel dolgozik ezeknek az embereknek a megszólításán, mégis csak azt mondja, hogy nem sikerült megszólítani őket, mégis csak azt mondja, hogy magányosan áll ebben a közegben?

b) politikai-civil-társadalmi diskurzus

Roma férfi, 57 éves, felsőfokú végzettségű

– Mert nem vesznek velem részt azokban a munkákban, amelybe szeretném bevonni. Én egyedül vagyok tulajdonképpen, még a cigány önkormányzatnál, elnézést, a jelenlétük nélkül beszélek, de hát övelük is szeretnék együtt dolgozni, nehéz.

Szerintem a megoldás Sátoraljaújhely esetében az lenne, a munka világában elért sikerek. Egy borzasztó dolog volt az, hogy mi dolgoztunk valamikor, 20 évvel ezelőtt 300-an az Elzettben, és úgy mentünk be dolgozni, mint hogyha hazamentünk volna. Büszkéek voltunk, volt munkahelyünk, és mindenkinek megvolt az a kis gazdasága, meg minden, a háztáji, és mentünk, dolgoztunk 8 órát, hazamentünk. Ki ezt csinált, ki azt csinált. Ma mindez nincs, tehát az egyik megoldás az lenne Sátoraljaújhelyben, cigányoknak egy munkahely, ahol dolgozhatnak, és teljes mértékben másképp alakulna. Most megint mondok egy csúnyát, és ezzel befejeztem. A volt szocialista rendszer minden cigánynak Karcagon, Szolnokon, Telkibányán, nekünk az volt a paradicsom, mert volt munkahelyünk, az a klasszikus szocialista rendszer.[támogatott]...

De hát engem irritál, bocsánat, hogy mire akarom ezt a gondolatot visszavezetni, hogy mi döntjük már el, hogy mikor vagyunk cigányok és hogyan vagyunk, és saját dolgaink fölött mi rendelkezünk, mert tulajdonképpen Sátoraljaújhely város... három településen felszámolta az [önkormányzat] a cigánytelepet, és azt mind betelepítették ide, Sátoraljaújhelyre. Meg lehet engemet kövel is dobálni, e szerint, hogy milyen szociális munkás vagyok, hogy a saját fajtám fölött is ilyen pálcát török.

Férfi, 50 éves, felsőfokú végzettségű:

– Mi a véleményed arról..., hogy van-e olyan réteg a cigányságon belül, és most ne azt mondd, aki lop, csal, hazudik, mert az mindig ott lesz, van a magyarság közt is, nem erről szól a történet. Van-e, aki akar változtatni? Mert ez a lényeg! Mert ezt a szegmenset kellene megfogni, ezt a szegmenset kellene valahogy kiemelni és segíteni nekik. A másik dolog, visszatérve a mintához, akar-e mintát adni? Ha nem, miért nem? Miért nem akar minta lenni az, aki kiváló? Ennek is oka van. Miért nem akar minta lenni? Ha nem akarják a mintát követni, miért nem akarják a mintát követni azok, akik nem követik? Ez egy nagy kérdés. Ezeket kell megválaszolni, mert amíg ezeket nem válaszoljuk meg, nem tudunk továbblépni. És még egy gondolatot hadd mondjak el. Egy rossz példát és egy jó példát. Az elmúlt években, vállalkozásvezetői tevékenységem kapcsán, elég sok cigányszármazású emberrel találkoztam. Volt közöttük nagyon jó példa, aki tisztességgel, becsülettel dolgozott. Volt olyan, aki egy átképző tanfolyamon végig részt vett, mindaddig, amíg a tanfolyamnak vége nem lett, becsületes volt. Abban a pillanatban, mikor munkahelyet kapott, három nap múlva már nem jött dolgozni. Nem ő, úgy az egész csapat, egy az egyben... A példát, a megítélést mindig a legrosszabbról fogja a társadalom megítélni, vagy megfogalmazni...”

Nő, 54 éves, felsőfokú végzettségű:

– „... az emberek tudatát kell átformálni. Onnan kellene kezdeni. Meg kellene változtatni az oktatáspolitikai koncepciókat. Én úgy gondolom, hogy azazal, hogy mi néha tüzet oltunk, egyszer szegregálunk, utána integrálunk mesterségesen, a hátrányokat nem kiküszöböljük, hanem ezek után is növeljük. Hogy álságos, ha azt mondjuk, hogy felvesszünk benneteket a szakképző évfolyamra, mert a szakképző évfolyamok 70-80 százaléka roma tanuló. És boldogok vagyunk, jutalmat adunk, kirándulást, könyvet, jutalmakat, hogy ők kitűnően végeztek, a kamara előtt büszkén vállaljuk az ő romaságukat, vagy cigányságukat, melyik gyerek, hol, melyiket, és amikor el kell út helyezni, abban segítenek, hogy elhelyezkedjenek. Én azt gondolom, hogy amikor mi mesterségesen megkezdjük az integrációt és rá akartuk számolni a szegregációt, rosszat tettünk a nem átgondolt lépésekkel a cigányoknak. Megmondom, hogy miért, Újhely vonatkozásában különösen rosszat, mert benn ültek egy 25-35 fős osztályban, ők voltak a lemaradók, ők voltak, akik otthonról nem kaptak olyan szocio-kulturális körülmények közül jöttek, nem kaptak családi motiváltságot, indítást, ők voltak, akik a magyar gyerekeket visszavetették a tanulásban, ők voltak a piszkosak, koszosak, az órvarosak, az óvodában és átkerülve az isko-

lába, akikkel a magyar osztálytársak és a magyar szülők nem tudtak mit kezdeni. Én úgy érzem, hogy az integrációval rosszat tettünk a roma gyerekekkel és rosszat tettünk a magyar gyerekekkel. A magyar gyerekekkel azért, mert a tanárnő, a tanítónő, az óvónő egészen visszamenve az óvodáskorig, nem tudott vele mit kezdeni. Nem tudott vele úgy foglalkozni, ami a készségének, képességének megfelelt volna, mert nem készült fel rá. A roma gyerek hátrányba került azért, mert esetleg, hangképzési problémái voltak, az anyanyelvi, az anyjától nem hallotta, gagyi nyelvet ismert meg, nem tudta se a lovári, se a beás nyelvet, se a magyar nyelvet, tehát ilyen indítatással került óvodába vagy általános iskolába. A lemaradása tovább nőtt, a hátránya tovább nőtt. **Mindig azt hallotta, hogy milyen buta gyerek vagy, és tőled nem tudok tanítani. Ettől nem lett okosabb, és ha sokszor mondjuk a gyerekeknek, hogy hülye, a gyerek hülyévé válik. És hiperaktív lesz, és sajátos nevelési igényűvé válik, és az állam erre invesztálja a pénzt, hogy a sajátos nevelési igényű tanulónak az ember a kiegészítő 490 ezer forintos normatívát odaadja, holott én úgy érzem, hogy alapjaiban az oktatáspolitikai koncepciókat, aminek a törvényi háttérét és egyéb más problematikáját nem olyan egyszerű megváltoztatni, de akkor nekünk a térségben valami tovább kellene lépni, hiszen ennek a körzetnek ez a célja. Nekem nagyon szimpatikus az, hogy húsz éves kutatás után a Stanford egyetemen rájöttek arra, hogy a komplex instruktív programmal, instrukciós programmal, amikor egyszerre fontos volt a morális, fontos volt a kognitív, meg az affektív értékeknek a közvetítése, és a hierarchia kiküszöbölése a tanár részéről, és a szegregáció megszüntetése, miért nem tudunk átvenni jó modelleket, és miért hamarabb, és beépíteni a saját kutatásunkba.**

Azt gondolom, hogy az oktatásunknak a legnagyobb rákfeneje, hogy a tanulóinknak nincs sikerélménye. Vajon mitől tudjuk kiküszöbölni a hátrányos helyzetű felnőtteknek a hátrányát? Mikor szeretett ő tanulni? Mikor tanítottuk meg őt tanulni vagy dolgozni? És ők nem tanulnak meg tanulni, akkor mit adunk, hogy ők hogyan tudnak tanulni? Megnyerjük az uniós programokra a pénzt, megnyerjük a hazai programokra a pénzt, és nem változik semmi. Maradunk a langyos vízben, itt evezünk tovább, és a hátrányok tovább fognak növekedni. A másik probléma, amit szeretnék elmondani, hogy valóban utána jártak annak, mert azt gondolom, hogy konkrét adatokkal bírjuk alátámasztani az ember mondandóját, az utóbbi három évben végeztek pékek, pékcukrászok, húsiipari tanulók, körülbelül 10 százaléka dolgozik a szakmában, a cigányok közül 2 százalék. És ez annak tudható be, hogy a magyar gyerek sem tud elhelyezkedni a szakmában, mert mondjuk meg, mi a piacképes szakma? Határozzuk meg. Nincs piacképes szakma, nem tudjuk megmondani, hogy miért képe-

zünk 100 péket, húsipari szakmunkást, mert a magyar gyerekeket se tudják elhelyezni. És ugyan örülnek a cigánygyereknek, hogy jó tanuló, jó a gyakorlati érzéke, kiváló cukrászsüteményeket süt, de amikor azt mondják a hírnevet kivívott vállalkozónak, a kuncsaftköre, hogy nem kellett volna a cigányt beengedni a pékcukrász műhelybe, inkább átpártolnak a másik cukrászhoz, mert konkurencia van bőven, akkor ő is elgondolkodik azon, hogy nagyon szeretem ezeket a cigánygyerekeket, de nem alkalmazom. Szeretnék javaslatot tenni erre, ne tartsátok utópisztikus gondolkodásnak, beszélgettem cigányszülőkkel, gyerekekkel, mielőtt idejöttem, támogatták az ötletemet, illetve ők is nekem adtak ötletet. Mi lenne a véleményetek arról, ha itt a cigánysoron felépülne egy kis pékség. A cigánylakosságnak a fele itt lakik a Köztársaság út és környékén. Vannak jól képzett, OKJ-s szakmával bíró pék, pékcukrász szakmunkásaink, vannak kereskedőink, vannak bolti eladóink, mi lenne, ha felépülne egy kis pékség, és arra beinvestálnánk a pénzt, és azt mondanám, hogy foglalkoztatom őket, hiszen megvan a szakértelmük. Elfogadják őket a cigányok, hiszen közülük emelkedtek ki. Létre lehetne hozni egy kis vendéglátóipari egységet, megtanítani a kultúrált étkezésre, borfogyasztásra, a szórakozásra, ott programokat, helyben szervezni, erősítve az identitásukat, a hagyományörzésüket. Még boldogan visszatérnek tanítványaink, főiskolát, egyetemet végzett tanítványaink, és mikor azt kérjük, gyertek vissza hozzánk, van álláslehetőség, kiváló roma nevelőtanár lesz, én szívesen foglalkoztatlak. Nem, mert ő nem akar a romák közelébe kerülni. El akar menni. Miért? Mert, ha egyenlő bánásmóddal nevelnénk őket általános iskolás koruk óta, akkor mindenki elfogadná a másikat. Más lenne az elfogadó magatartásuk, az attitűd.”

Nő, 57 éves, felsőfokú végzettségű:

– „Fölmerült és teljesen egybeesett azzal, ami eddig elhangzott. A gyerekektől a kiskorú leánykák felkészítésén át a programoknak a belülről való terjesztéséig. Fölmerült itt, egy fiatal házaspár proponálta – sajnálatos módon nem érték ide – a helyi cigányönkormányzat épületében egy olyan klubnak a létrehozása, ahol egyszerre lehet megtanulni gyermeket gondozni, vagy öreget ápolni. Meg lehet tanulni gazdálkodni, tehát olyan képességeket, készségeket szerezni.”

Férfi, 50 éves, felsőfokú végzettségű

„– A baj ott van, és megint ez a gondom, hogy ezt nélkülük megcsinálni nem lehet. Itt ülünk ennél az asztalnál, az asztal körül, és X-en kívül nincs itt más. Nekem ez az óriási gondom, hogyha ezt így folytatjuk, ennek semmi értelme nem lesz. Tehát, ha nem tudunk közülük bevonni ebbe a munkába legalább egy

team nagyságrendű, segíteni szándékozó, együttműködési készséggel rendelkező romát, akkor a dolog nem fog működni. Tudom, hogy hívták, miért nem jöttek? Ez a nagy kérdés. Ha nem jöttek, hogyan lehet mégis megszólítani őket? Mert itt elképzelések már kikristályosodtak előbb is. Vannak ötleteink, vannak javaslataink, de amíg ők nem érzik ezt magukénak, addig ebből az égadta egy világon semmit nem fogunk tudni eredményesen megcsinálni, mert pontosan ugyanaz fog történni, ami az elmúlt években a roma programokkal történt. Kívülről akarták megreformálni, és a dolog megdőlt.”

Roma férfi, 57 éves, felsőfokú végzettségű

„– Akár mondanám a családsegítő központot, soha a büdös életben nem volt ott a ... utcán kinn a családsegítő központ, az úgynevezett Champs Elysée, az a cigánytelep, nincs védőnője, s már bocsánatot kívánok, a kormány a kisebbségi fejkvótát, meg az integrációs fejkvótát azért adja, hogy a pedagógus néni menet közben odamenjen a Jancsikához, megálljon mellette, és vezesse a kezét. És nem az önkormányzat költségvetésének a mentesítésére, tehát ezen kellene egy városnak gondolkodni, hogy vissza kellene jönni, elnézést, hogy emelt hangon beszélek, mert ez a rész, ... hogy ne legyek köztisztviselő, legyen sima, nyugdíjas legyek, és akkor talán ki fog jönni talán még hatékonyabban belőlem, ezek a dolgok. Mert akkor el fog jutni oda, én már nyugdíjas bácsi leszek, hogy a pedagógus nénié lesz az úgynevezett pedagógus pénz, hogy tudjon foglalkozni akár az iskolában, vagy az óvodában, vagy középiskolában cigány gyerekekkel, de most eljutunk oda, integrációs fejkvóta, kisebbségi fejkvóta, az államnak megvan az akarása, hogy igenis segíteni, hogy ezek a gyerekek, jelen esetben óvoda vagy iskola, fejlődjenek, de tulajdonképpen nem ez történik. Konkrétan az, aki csinálja a bulit, semmit nem profitál ebből a pénzből. Sőt, tulajdonképpen azt kell mondani, a 90-es években nem bukott meg annyi gyerek az iskolákban, mint most buknak meg az általános iskolákban. Sokkal több gyerek bukik meg az általános iskolákban. Akkor nem volt annyi bukott gyerek, mert a tanító néni, akit becsültem mindig, mert engemet is tanítónő tanított, odajött hozzám és azt mondta, ezt így kell csinálni, vagy azt mondta, ne menjek haza, és tanított engem. Lehet, hogy ez segített hozzá, hogy itt ülhetek önök között, vagy közöttek, de ma nincs a pedagógusnak ideje arra, hogy 20-22 fős osztályokban ott van 8-10 cigány.

Azt gondolom, egy 42 négyzetméter alapterületű lakásban ne szüljünk 13 gyereket, és gyakorlatilag, a szülők nem foglalkoznak, egyszerűen az iskolázottságukból adódóan, hogy a házaseletem élik, és a 12 éves gyerekeknek ezt végig kell hallgatni. És ezt, amikor én mondtam, annak idején a nyolcvanas években,

még boldogult családsegítő koromban, akkor mindig azt mondták nekem a főnökeim, hogy ejnye, Tibi, maga ne mondjon már ilyet. Azt mondtam, hogy ne szüljön három gyereknél többet egy ilyen alapterületű lakásba. Bocsánatot kívánok, 21. században a Champs Elyseének még mindig ott kell állni, és még mindig ott akarnak a cigányok lakást építeni. Ugy néz ki, hogy itt kell maradnia, és lehet majd mutatni az Európai Uniónak, hogy gyertek, van egy klasszikus szép c. lakástelepünk.”

Férfi, 53 éves, felsőfokú végzettségű

„– Ragaszkodjon ahhoz, hogy üljenek le magával tárgyalni a kisebbségi önkormányzat emberei. Ragaszkodjon ahhoz, hogy konferenciát tudjon létrehozni. Ragaszkodjon ahhoz, hogy mindenki eljöjjön, akit meghív. Ragaszkodjon ahhoz, hogy ott ne házi videó, hanem városi tévé videózzon. Nincs közöttünk vita. Nem a tetszés és nem tetszés kérdése a dolog, hanem a közlés helyének, a közlés célszemélyének és nagyságrendjének a vitája lehet esetleg. Én azt mondom, hogy bátrabban, arra biztatom önt, hogy azok az emberek, akikre hivatkozik, azok mind legyenek itt. Mozgassa ezt a közvéleményt. Legyen magának szerepe benne.”

Nő, 57 éves, felsőfokú végzettségű

„– Egy percre térnék én még vissza a meghívás alapját képező problématerképhez. Mindaz, ami előítéleteként munkál ma a társadalomban, az felszínre került ezen beszélgetés során. De akárcsak a legutóbbi példa is, azt láttatja, hogy egyfelől az önértzetünket számos egyenlőtlenség sérti, bántja, de mi magunk is sebeket ejtünk másokon, sokszor akaratunkon kívül. Nem az a kérdés, hogy ki a cigány, vagy ki a nem cigány, hanem az az igazi kérdés, hogyha vannak hátrányok, akkor azt lehetőleg ne halmozzuk és ne tetézzük egyéb társadalmi bajokkal. Valószínűleg ez az, amire mi is összefoghatunk.”

Roma férfi, 57 éves, felsőfokú végzettségű

– Elkezdtünk építkezni, addig a buszmegállónál bemehettek ... én elkezdtem építkezni, kirakták a lakásunk elé 60 méterre, hogy 200 méter, és mikor kiástam az alapot, tudják, mit kellett volna ebből az esetből csinálni? Egészen Kanadába elküldeni filmezni. Mikor ástuk az alapot, kijött négy APEH kocsi, és 30 rendőr kijött az én lakásom ásására, s minden emberrel felvették jegyzőkönyvet, hogy miért dolgozik az XY-nak? Vajon a nagy magyarok, a jelenlévők mindig kivételek, a nagy magyarok mikor itt kalákában építkeznek, ki megy az adóhatóság 130 ezer rendőrrel, mert hozzám kijött négy kocsival a

rendőrség. Igaz, hogy a rendőrök azt mondták, bocsánat, ők elnézést kérnek, őket kirendelték. Én ezért se akarok más lenni.”

Nő, 26 éves, felsőfokú végzettségű

„– Épp az előbb kérdeztem meg magától, mert kíváncsi voltam, mikor az Elzettben dolgozott, akkor is érezte-e azt, hogy van cigány... épp az előbb mondta, hogy nem?”

Roma férfi, 57 éves, felsőfokú végzettségű

„– Bocsánat, és itt a válasz erre. 90-ig nem tudtam, hogy cigány vagyok Magyarországon, csak a rendszerváltásnál a magyaroknak megint, a jelenlévő kivétel, a magyaroknál ilyen tudathasadás történt, mert ekkor előjött náluk a nagy magyarosodás, és elkezdtek cigányozni. A 90-es évig nem voltunk cigányok, dolgozók voltunk egy üzemben.”

Férfi, 54 éves, felsőfokú végzettségű

„– 90 előttől azért nem szabad beszélni, mert 90 előtt nemcsak a munkalehetőség oldotta meg a problémát, hanem a KMK is. Elnézést kérek. Három perc alatt elvitték azt a cigányt, aki nem dolgozott. A közveszélyes munkakerülés olyan fogalom volt, hogy... erről szól a történet. Egy gazdaságban, egy ... rendszerben a kezelési módok megoldották ezt a problémát. Az egyik fele dolgozott, a másik felét meg elvitték. Most az a baj, az egyik fele lehet, hogy most is dolgozni akarna, a másik felét meg nem viszik el, és ez lejárát titeket. Ezt te mondtad ki. Erről szól a történet. Ez a 90 utáni helyzet.”

A cigány identitású férfinak és a neves romakutatónak, Szuhay Péternek a témáról egybeesik a véleménye:

„A cigánynak mondott és magukat cigánynak mondó emberek titkosan vagy nyíltan vállalt identitása függhet attól a diskurzustól, amely a többség körében a cigányokról folyik. Ennek a diskurzusnak különböző szintjei és formái vannak, a fotóktól, művészi ábrázolásoktól a tudományos diskurzuson keresztül a politikáig, és a másik irányban a mindennapi társadalmi közbeszédig. Az, hogy a különböző településeken az intézmények képviselői és a helybéli emberek hogyan viszonyulnak a cigányokhoz, meghatározhatja a cigányok identitását és etnikus vállalását. Lehet, hogy „A” településen megengedik, hogy a faluba költözzenek cigánynak ítélt emberek, míg „B”-ben nem; lehet, hogy „C”-ben gettószerű telepre szorítják őket, míg „D”-ben hozzájárulnak ahhoz, hogy a településen akaratuk szerint elszórtan lakhassanak; és lehet, hogy „E”-

ben külön cigány iskolai osztályokat hoznak létre, míg „F”-ben vegyes osztályokban tanulnak cigányok és nem cigányok.” (Szuhay, 2007:99)

c) kriminalizáló diskurzus

Európa-szerte a 19. század óta – jóllehet a nemzetállamok deklarálták a nemzetiségek autonómiáját, vagy legalábbis a békés együttélést – erősen kirekesztő volt a mássággal kapcsolatos valamennyi beszédmód, ami különösen akkor erősödött fel, amikor egy adott népcsoportra eltérő magatartása, értékrendje folytán a legegyszerűbb elmarasztalásnak az látszott, ha megbízhatatlannak, kiszámíthatatlannak, hazugnak, végső soron valamilyen gátlástalanságra apellálva bűnözőnek minősítették. A cigányok életmódjuk és értékrendjük okán nagyon hamar a többségi társadalom által megbélyegezettek, kriminalizáltak lettek. Erről könyvtárnyi tudományos és irodalmi mű, valamint tévhit, előítélet született, amellyel mi magunk is találkoztunk a kérdezések, a beszélgetések során. Nem célunk tovább erősíteni ezt a diskurzust, hanem a következőkben azt mutatjuk be, hogy már megfogalmazódik az a bűnmegelőzési koncepció, amely egyben épp e kriminalizáló diskurzus erejét igyekszik csökkenteni.

Férfi, 38 éves, egyetemi végzettségű

V: „Jogi eszközökkel megelőzési feladatokat operacionalizálni nem lehet. Az együttműködésben éppen ezért szükség szerű, hogy például a fiatalokkal és mindenféle fiatalokkákat érintő problémákkal, valamint a hátrányos helyzetű fiatalokkal kapcsolatosan is több embernek van feladata, felelőssége. Van a helyi rendőrkapitányságnak. Van az önkormányzat szakirányú hatóságának, és van az egyéb civil és egyéb más szervezeteknek, akik ezt önként, vagy az önkormányzattól átvett alapon végezhetik. Ezzel mindig az a probléma, hogy minden szervezet, és amikor elkészítettük a bűnüldözési koncepciót tavaly májusban, és azt az Igazságügyi Minisztériumnak elküldtük véleményezésre, ez nagyon eklatáns módon megjelent, hogy ezek a szervezetek látják egymást, tudnak egymásról, de mindenkiben él egy roppant büszkeség a saját praxisára, saját szakmájára és nagyon nehéz elérni azt, hogy ezek a szervezetek között egy munkamegosztás alakuljon ki, vagy egyfajta partneri viszony. Tehát vagy magamnak vindikálom a feladatot, és akkor azt hiszem, hogy én vagyok a legfőbb megoldó kompetens, vagy pedig azt mondom, hogy nem az én történetem és lerázom magamról. Arról beszélünk, a közösségi bűnmegelőzés, és ez több mint rendőrség, ez óriási váltás - címszava alatt, hogy amikor a rendőrájárőr oldja meg a problémát. Amikor a rendőrájárőr tapasztal egy problémát, találkozik egy csellengő fiatallal, egy iskola-

kerülővel, akkor nem odáig tart a feladata, hogy hazakíséri. És letudja, ne adj Isten, egy rendőrségi jelentés formájában, vagy egy átíratl az önkormányzat hatósága felé, hanem néhány hét múlva soron, végigköveti, hogy rendszeres ez a probléma, vagy egyedi jelenség volt? Mi ennek az oka? Van-e mögötte valamilyen háttér, a családi háttérben rejlő, vagy a gyermek személyiségében rejlő ok. A Pedagógiai Szakszolgálat elég jól csinálja Sátoraljaújhelyen. Ha van valami probléma, most csak egyet kiemeltem, ne csak egy irányú jelentés, szignalizáció legyen, hanem oda-visszakövetés. A fővárosi önkormányzat gyámügyi hatóságával éppen erről beszéltünk két hete az országos értekezleten. A másik, hogy azok a feladatok, amelyek nincsenek konkrétan nevesítve, egy demokratikus jogállam nem működhet úgy, hogy az élet minden területét leszabályozza. Számos működési paraméter, vagy működési módja van, hogy egy kicsit akkor avatkozik bele, ha nagy beavatkozást igényel, vagy pedig teljesen minden területét, minden részét leszabályozza. Egy demokráciában nem lehet ilyen, nem adhat minden helyi, társadalmi problémára azonnal választ. És amikor viszont egy vidéki, egyébként borzasztóan stresszes és ... talán infrastrukturálisan, azt mondom, de mindenképpen az országos átlagtól egy kicsit lemaradottabb térségéről van szó, ahol nagyon feszített a munkatempó, feszített a megélhetési konfliktus, az, hogy van munkahelyem, ahol dolgozom, akkor ezek a problémák is megjelennek, de inkább nem szakmai feladatként, nem annyira kristálytiszta szakmai feladatként jelennek meg, hanem eloszva. Az egyének, minden esetben a probléma megoldók, az ügyintézők, a szociális munkások egyéb feladatai között. És mindaddig, amíg nincs konkrétan nevesítve a gyermek és ifjúságvédelemmel kapcsolatosan a rendőrségnek, az önkormányzatnak, a karitatív szervezetnek, vagy ugye most már lehetőség van arra, hogy civil szervezetek az önkormányzattól feladatokat vállaljanak fel. De amíg ez nincs nevesítve, addig nagyon nehéz megfogni, számon kérni, és egyáltalán partnerségre bízni. Sátoraljaújhelyről beszélünk. Vannak azért egyébként ennek eltérő, nagyon szép példái is. Nagyon sok mindennek a feltétele, megértem és elfogadom, és mindenkit arra biztatunk, hogy olyan világban élünk, amikor pályázni kell, és pályázatokból kell fenntartaniuk maguknak azokat a szervezeteket, amelyek korábban részesei vagy nem teljes részesei, de támogatottjai voltak a központi költségvetésnek. Ezt van, aki elfogadja, de ezzel együtt van egy nagyon szomorú jelenség, hogy nagyon, még bármennyi pályázatot elkészítő, bármelyik Európai Unió által támogatott, annak idején én is részese voltam olyan képzési projektnek, ahol többek között Zemplénben készítettük fel a civileket, vállalkozókat, polgárokat a csatlakozással járó feladatokra, köztük a pályázatírással, - még ma sincsenek felkészülve. Ez az egyik megállapításom. A másik pedig, hogy rengeteg a kókler. [...]

A bűnmegelőzési koncepciónak az volt az alapja, hogy a helyi problémára, helyben megfogalmazott, helyi választ kell adni. Tehát a helyi önkormányzat, a helyi rendőrség problémáját nem fogja megoldani a megyei kapitányság, az országgyűlés vagy a kormány. Ezzel együtt tisztában kell lenni azzal, és amikor tavaly készítettünk egy cselekvési tervet az önkormányzatnál épp a roma konfliktusokkal kapcsolatosan, ettől nem térhetünk el, mert például olyan kérdést, mint a roma konfliktusok, nem fogjuk tudni megoldani. A sátorlajújhelyi rendőrség nem fog tudni kezelni. Egyre több roma család telepedik le Új helyben. Semmilyen demokratikus jogállamban ezt megakadályozni nem szabad, nem lehet. Ezzel együtt a romák együttélését valamilyen módon szabályozni kell. ...

De azt tessék szíves lenni tudomásul venni, hogy minden konfliktus, közbiztonsági konfliktus esetében New Yorktól Chicagóig, vagy Európában Belgiumban vagy Angliában akkor történt közösségi beavatkozás, hogyha a társadalmát, a helyi közösséget ért sérelem meghaladta a helyi közösség tűrőképességét. Tehát mindaddig, amíg a közösség ezt tűri, addig nem fog a közösség összefogni. Tetszik érteni? Tehát a társadalmat, a helyi közösséget ért sérelem foka, ha meghaladja a helyi közösség tűrőképességét. Ez egy óriási dolog.

KI: És melyek azok a konfliktusok vagy problémák?

V: Most már ott tartunk, hogy a közösség szereplői felismerték azt, hogy van sérelem, de ebben a pillanatban a megoldást abban látják, hogy a rendőrséget vagy az önkormányzatot címkézik, felelőssé teszik a problémáik megoldásáért. Látni kell a biztonságot, olvastam a Gönczöl Katalin cikkét az Élet és Irodalomban a szolgáltatott igazságról, nem fogja sem az önkormányzat, sem a rendőrség megoldani. Tehát mindenkinek egy kicsit vállalni kell. Tehát amikor egy boltos, akinek elektronikai üzlete van, huszadszor törnek be hozzá, visznek el értéket, most nem tesz meg egy 40 ezer forintos beruházást, ami egy figyelő kamera, történetesen nem vagyok kamerapárti, hozzá teszem, de a saját boltjának a védelmére ez tökéletes, akkor el kell gondolkodni azon, hogy valóban akar-e biztonságot?

Volt egy vetélkedő, egy több fordulós vetélkedő, amit a zempléni térség iskoláinak hirdettük meg, ennek a csapat fődtája az volt, hogy elmehet egy ilyen szállodába, ott a Hunor, ami a legjobb szálloda, és dzsukizt, meg mindent használhatnak azzal a pedagógussal, aki felkészítette őket. Amikor én ezt elmondtam egy helyi pedagógusnak, akkor ő visszakérdezi, hogy hol találók egy olyan pedagógust Sátorlajújhelyen, aki két órát vagy hármat a szabad idejéből el fog a gyerekekkel tölteni. Na most akkor megkérdem, ha valóban olyan nagy a társadalmi sérelem, mint amilyen a társadalom tűrőképessége? Tehát ha

egy pedagógus, nagyon leterheltek a pedagógusok, nem bántom őket, tessék megérteni, borzasztó nagy munkatempóban és teher alatt élnek minden nap. De amikor felteszem ezt a kérdést, és tényleg egy ilyen lehetőség van, akkor ez egy helyes kérdés? És ilyenből nagyon sok, azt mondom, szükség van egy szemléletváltásra.” ...

K: És ön milyen megoldásokat tudnak elképzelni a romák együttélésének javítására?

V: A romák egymással is megosztottak. Tehát az osztályon van egy kollegám. Ő egy roma rendőr. Ő maga is jól látja, hogy mennyire megosztott a romaközösség. Sátoraljaújhelyen a helyi romaközösség ugyancsak megosztott. Tehát nincs meg bennük az a klasszikus összetartás, ami egy időben jellemezte. Tehát ugye a rendőrök jól tudták, ha egy roma elkövetett egy bűncselekményt, akkor inkább vállalta az asszony, aki terhes volt, magára vette, mert jól tudta, hogy nem lesz becsukva, mégis, hogyha a családfenntartó, aki megteremti, az a férfi, aki történetesen elkövette, az mentesülhet, vagy más lesz az ügy elbírálása, vagy vége. Nem tudom azt megbecsülni ma, hogy egy ilyen helyi közösségben, vagy helyi közösségekben általában mivel lehet a romákat ilyen kohézióra bírni, összefogásra bírni. De az nagyon fontos lenne, hogy tőlük jött, tőlük származó példaképeket állítsunk.

Sátoraljaújhelyen ugyanígy van, mikor megvolt ez a tolerancia tréning, akkor megnéztük, mindenki, aki tudta, azokat a roma szervezeteket, akiket meghívtunk, meghívtuk a roma kisebbségi képviselőt, ... urat, oda nem jött egész idő alatt. Meghívtuk a roma referenst. ... ő egy-két alkalommal volt ott. És megjelent az első nap a baloldali politikához tartozó roma kisebbségi képviselő...

Borzasztóan sértve volt, hogy őt nem hívtuk. Mondtam, semmi gond, tessék itt maradni. Ő, a felesége, bárki, szóval a konfliktust adott pillanatban kiadom magamból. Engem nem hívtak meg, de mikor ott kell maradni dolgozni, és elvarrni a problémákat, akkor arra már nincs kapacitás...”

Az önazonosság megmutatkozik az egyén munkához való viszonyában, és az emberi tevékenységekről vallott diskurzusában. A közelmúlt szakirodalmában erről Váradi Mónika terepmunkáiban pontosan megfogalmazza az általános helyzetet:

„Az új szegénység ... mintegy felülírta a szegénység hagyományos formáit, mert nyilvánvalóvá vált, hogy a legnagyobb szegénységi kockázatot a szervezett munka világától, más szóval az elsődleges munkaerőpiactól való távol-

lét jelenti. S ez az a kardinális pont, ahol a szegénységről és a társadalmi kirekesztésről szóló diskurzus érintkezik egymással...

...A szövetkezetek, ipari telephelyek összeomlásával eltűntek a helyi gazdaság említésre méltó foglalkoztatási potenciállal rendelkező szereplői (Kovács 1998). A térségi központok, városok gazdasága nem volt képes olyan mértékű regenerálódásra, hogy fel tudná szívni az első munkaerőpiacról kikerülő seregét, s ha akadna is munkahely, a munkaadók zöme jellemzően nem a távoli, rossz közlekedési adottságú falvakban élő dolgozókat keresi (Kertesi, 2005; Köllő, 2006/). S még ha itt keresné is, nem feltétlenül találna alkalmazható embert. Egyrészt, mert az aprófalvakban élő munkaképes korú nők és férfiak többsége, különösen ha cigány származású, alacsony iskolai végzettségű és szakképzetlen. Másrészt a tartós munkanélküliség állapota, amelyben az aprófalvak jelentős részének lakosai élnek, már nagyon hamar a folyamatos munkavégzéshez szükséges képességek és készségek elvesztéséhez, remény- és motivációvesztéshez vezet, amelyekből jó esetben komplex (képzéssel, személyre szabott mentorálással egybekötött) és költséges foglalkoztatási programok tudják kimozdítani őket, miközben az elsődleges munkaerőpiac gyengesége miatt e programok tartós eredményessége is megkérdőjelezhető...

...Ahol nincs munka az elsődleges piacon, ott a megélhetés kényszere az informális (fekete/szürke/láthatatlan) gazdaság kínálta lehetőségek felé szorítja a munkanélkülieket, szegényeket. Az informális, feketegazdaság ugyan a gazdaság- és foglalkoztatáspolitikai Don Quijote-i küzdelmeinek örökké kitérő ellenfele, ám léte a rendszer működőképességének elengedhetetlen eleme, hiányában például a szegénység is elviselhetetlen mértékűvé, robbanásveszélyessé válna. ...Az informális gazdaságban való részvétel a felvásárlóknak értékesített gyógynövények, gomba, csiga gyűjtésétől a már említett napszámos munkáig terjedhet. A napszámot baranyai falvakban csak „cigánymunkaként” említették. Itt is, és tiszántúli, északi településeken is éles a verseny a napszámomunka piacán...” (Váradi, 2007: 75, 76, 77, 80)

A mi vizsgálatunkban a munkanélküliségről, a regisztrált munkanélküliek viselkedéséről, és társadalmi integrációjáról a kisváros egyik mértékadó személye nyilatkozott:

Férfi, 53 éves, felsőfokú végzettségű

„V: A munkanélküliek száma a térségben olyan 3600-3800 fő körül mozog, és rendkívül kedvezőtlen az iskolai végzettség szerinti összetétele. Az általános is-

kolai végzettséggel rendelkezők száma is nagyon magas, 50-70%, sőt, ezen belül a 10% még az általános iskolát sem fejezte be. És e között a 10% között első sorban roma van...

K: Valaki azon sértődik meg, ha romának mondják, van, aki meg a cigányon.

K2: És ez a 3600-as szám regisztrált szám?

V: Ez egy regisztrált szám.

K2: És becslések vannak arra vonatkozóan, hogy mennyi a valóságban a munkanélküli?

V: Becsülni lehet, akár 20-30%-kal is több. Vannak olyan becslések, hogy ez akár 50%-kal is lehet több, azoknak a száma, akik munka nélkül vannak. Ez az egyik oldala. A másik oldala, volt országos munkavédelmi, munkabiztonsági ellenőrzés, építőipari cégnél, a dolgozók több mint fele feketén dolgozott. Itt is az van, hogy 3600 fő, ebből 200-nek megvan az elfoglaltsága. Tudja, hogy mit csinál? Rendszeresen eljár alkalmi munkát végezni, vasat gyűjt, meg egyéb elfoglaltsága van, meg tartja a markát az állami juttatásra... Van Audijuk, meg Mercedesük, rendkívül dívik a környéken, benzinturizmusnak hívják ezt, itt van közel Ukrajna hozzánk, 70-80 kilométerre. Átmennek. Ide is ad 200 forintot, oda 500-at, a másiknak ezer forintot, és akkor 200 literes tankkal vannak felszerelve ezek az autók, mellesleg betesz az autójába 20 karton cigarettát. Egy karton cigarettán ezer forintot lehet keresni. Hogyha tíz kartonnal elad, az 10 ezer forint, mellette még a benzin. A Munkaügyi Központ, vagy a Szociológiai Intézet nagyon szép tanulmányokat készíthet, meggyőzheti őket arról, hogy a közösséghez való tartozás fontos, és milyen jó az, hogyha van munkahelye. 57 ezer forintért. Mondja erre, hogy „ezért fogok én dolgozni?!”

K: Van sok felkínált munkalehetőség?

V: Ez a másik dolog, hogy elég szűkösek azok a munkalehetőségek, amelyek itt a Munkaügyi Központ kínálatában szerepelnek. Korábbi időszakban a varrónői munkakör volt jellemző, éveken keresztül, amikor volt egy nagyszámú munkanélküliség itt a térségben, ezek között megjelent egy munkaerőhiány. Varrónőket korlátlan számban képesek lettek volna felvenni és alkalmazni. 1200 főt foglalkoztató szövetkezet, társaság volt, és most kezdték meg ennek a cégnek a felszámolását. Ez a cég is leült. Most már csak 500-an maradtak a végére, és többségében az utcára, munkanélküliek. Hogy a textilipar miért került ebbe a helyzetbe, miért nincs szüksége a magyar cégek által előállított textilipari dolgokra?

K: Akkor ezek nők?

V: Elsősorban nők.

K: És sokan vannak Sátoraljaujhelyről?

V: Mi nem különböztetjük meg, hogy valaki Sátoraljaujhelyben, vagy a térség bármelyik településén lakik, mert ez egy területi feladatot ellátó kirendeltség, hogy most valaki 10 vagy 20 kilométerre lakik, ezeket az embereket mi nem regisztráljuk. A mi feladatunk fog megnőni, illetve az ő sorsuk válik bizonytalanná. Azok, akik ott dolgoznak, sok esetben hónapokon keresztül fizetés nélkül, vagy nyomott árakon, nyomott béreken, a bérük esetleg a minimálbért sem érte el, ebben az esetben, ezekben az emberekben megvan a munkavállalási hajlandóság. Ezeknek, ha megszűnik a munkaviszonyuk, nem biztos, hogy egykönnyen, egyhamar el tudnak helyezkedni, és újra találnak maguknak munkahelyet.

Nagyon jó az, hogy itt milliókat, tízmilliókat fordítanak képzésekre, de senki nincs, aki megmondaná nekünk, vagy utalna arra, hogy milyen szakirányba induljunk el. Vannak kísérleteink, és vannak olyan programjaink, ami alapján próbálunk tanfolyamokat szervezni, ezzel a végzettséggel hátha megnőnek a munkaerő-piaci esélyei, és el tud helyezkedni, de nincs olyan gazdasági háttér, amelyik felmérné és jelezné a munkanélküliek felé, a munkanélküliekkel foglalkozó hivatalok felé, hogy mely irányba kell lépni. Ugyanez vonatkozik az iskolarendszerű képzésre is.

Manapság nem elfogadott még mindig, hogy a roma származásúakat egyenrangú partnerként kezelik. Nem tudom, ilyen emberi előítéletekkel találkozta-e, találkoznak-e? Nem biztos, hogy egy idős ember jó néven venné, hogyha az ő szociális gondozását roma származású ember akarná intézni. Valamilyen teljesítménykényszerben is vagyunk, mert el kell indítani egy tanfolyamot, azt meg kell szervezni, ott le kell vizsgáztatni embereket, és utána megkérdezik tőlünk, hogy milyen az elhelyezkedési arány, mennyiben tudnak azok az emberek a tanfolyam, a végzettség birtokában munkaviszonyt létesíteni?

K: Arra vagyok kíváncsi, hogy van-e különbség, hogy hogyan élnek meg a hosszú távú munkanélküliséget? Lát-e különbséget a romák és nem romák között?

V: Nem látok különbséget. Elfogadják a helyzetet. Tudomásul veszik a helyzetet. Legnagyobb gondunk az, hogy sok esetben külső szervezeteket, a Munkaügyi Központot, az Önkormányzatot hibáztatják azért, hogy ők miért nem kapnak többet? Támogatás, támogatás, segítség, segély. Amióta működik az a rendszer, aki nem tud elhelyezkedni az önkormányzat útján, aki nem tud közhasznú mun-

kát végezni, sehol elhelyezkedni, az rendszeres szociális segélyt kap...

Nagyon sok ember, és különösen a romákat emelném ki, hogy ők megelégszenek azzal a bizonyos segéllyel, és az életmódjukból, az életvitelükből adódóan a kötöttséget, a rendszeres mindennapi elfoglaltsággal járó munkát nehezen viselik. Nehezen viselik, merthogy nekik be kell menni. Ők azt szeretik, ha ezt a segélyt ők megkapják, és akkor elindulnak, és vasat gyűjtenek, vagy itt a Hegyközben, nagy gombatermő vidék ez – gombásznak.

Hogyha azt az életvitelt látják otthon, hogy nem kell felkelni, nem kell felöltözni, nem kell teljesíteni azokat az elvárásokat, amelyik a munkaviszonnyal együtt jár, biztos, hogy nagyon sok tisztességes, becsületes roma is van, aki issza a levét azoknak az embereknek [a nemtörődömsége miatt], [szenvedi] azokat az előítéleteket, akik visszaélnék nagyon sok mindennel. Bűnözéssel, lopással, csalással, mások becsapása, mert ilyenek is vannak.

Nem biztos, hogy azért kerültek minden esetben munkanélkülivé, mert romák. Azért váltak munkanélkülivé, mert ők voltak azok, akik leginkább szakképesítéssel nem rendelkeznek. Minden területen manapság megvan az elvárás, hogy végzettsége [legyen]. Abban a pillanatban, a rendszerváltáskor – maga kislány volt akkor, talán csak tanulmányokból emlékszik vissza arra az időszakra, a KMK fogalmára, bezárták az embereket akkor, ha valaki havonta 21 napot nem dolgozott – [drasztikus változás lett].

A jövő útja a kis- és mikro-vállalkozásoknak a további növekedése, de továbbra is fennáll az, hogy nincs. Egyrészt sok minden tényező hátráltatja a mikro-vállalkozásoknak a létrejöttét. Pénzhiány, szakiskolahiány, adott szakmai vonal, mire kellene vállalkozni? Mert nagyon sok ember képes lenne megcsinálni csavarokat, bármit lehetne sorolni, csak itt a piaci oldalról nehéz ezt alátámasztani. A Munkaügyi Központnak van támogatási konstrukciója, ismerőse, azok a személyek, akik munkanélküliek és vállalták, hogy saját maguk próbálják megoldani a foglalkoztatásukat.

Kényes dolog, hogy melyik vállalkozás és melyik vendéglátó egység vesz föl cigány szakácsot. Itt kisvárosról, kistelepülésről van szó, vagy Újhelytől kisebb településről beszélünk, a vállalkozó azt mondja, hogy ő a konyhája közelébe nem enged be cigány embert, cigány munkást. Nem hiányzik neki, hogy az a vendég, aki eddig hozzá járt egyből elmenjen, mert meglátta, hogy cigány ember szeli pl. a húst. Lehet, hogy ennek a szemléletnek kellene valamilyen módon megváltozni, és természetesen kellene lenni, hogy a cigány is tiszta kézzel, ápoltan megy be egy vendéglátó egységnek a konyhája, és ott az ő általa készített ételt jóízűen fogyasztja el a vendég. De ez nem így van még. Ennek ellenére azt hiszem 5 fő lett a 20 fős tanfolyamból, aki roma származású, és mégis bekerült erre a tanfolyamra.

Vannak a városi romák, meg vannak a dögös telepi romák. És az a jellemző, ha valamilyen módon kiemelkedik a dögösök közül, az már megveti a fajtáját. Az már élősködik a többen. Nem tudom, a kamatos pénz, kamatos kölcsön, ismerős fogalom-e? Itt, amikor segélyosztás van, ez úgy működik állítólag, hogy bankkártyára utalják a pénzt, és aki ezzel foglalkozik, van egy köteg bankkártyája, mindhez megvan a PIN kód és tudja, hogy melyik kóddal, melyik kártyán, milyen pénzt lehet fölvenni. És kiszipolyozzák [az adózt], mert olyan uzsorakamatot tesznek az ezer forintra, hogy háromezer forintot kell visszaadni. Vagy nem fogja föl tudatilag a buta roma, hogy ezzel nem tesz jót magának, vagy tényleg az a gazdasági kényszer vezérli, hogy neki azonnal szüksége van az ezer forintra.

C. egy viszonylag kis település, párezer lakosa van. Polgármesterük büszkén vallja, hogy azt, amit ők elértek, közhasznú munka keretében végzett tevékenységnek tulajdonítja. Tényleg, olyan közintézményeket újítottak fel, építettek, parkokat alakítottak, szobrokat, virágládákat. Szóval, csodálatos kis települést varázsoltak, de ott sincs munkahely, az embereknek a többsége munkanélküli, de jól képzett szakemberek, netán középiskolát végzett egyének. Nem járnak el otthonról, nem tudnak elmenni otthonról dolgozni, és a minimálbér körüli összegért szívesen vállalnak ilyen tevékenységet. De a cigányok között elvétve fordul elő olyan, hogy ők valamilyen mesterséghez, tevékenységhez értenének, és ezért marad számukra a személtakarítás, árokásás, meg parkrendezés, egyéb ilyen munkálatok. Itt is sokszor ellentmondás tükröződik, hogy ők miért csak ilyen alantas munkát végezhetnek. Azért végezhetnek ilyen munkát, mert máshoz nem értenek.

K: Úgy tűnik, minthogyha mindig csak a férfiakról beszélnek, roma férfiakról. Milyen a roma nők foglalkoztatottsága?

V: Rendkívül nehéz a roma nők foglalkoztatását – valamilyen irányba terelni. Kértük a Kisebbségi Önkormányzatot, hogy próbáljon valamilyen ötletet adni nekünk, ne mi találjuk ki, hogy mi az, amit lehetne a roma nők számára indítani. Nem kaptunk segítséget.

K: Ezt ők se tartják olyan fontosnak?

V: De fontosnak tartanak, ők megfogalmazzák ennek a fontosságát. Bár a roma családoknál az életvitelből adódóan nekik az elsődleges feladat, a szerepkör a szülés, illetve a gyerekek nevelése. A férfinak a feladata, hogy a családot eltartsa. A roma nők bejelentkeznek munkanélkülinek. Nem volt nekik korábban munkaviszonyuk, ezért járadékot nem javasoltak, egy év elteltével, ha

megkapják a rendszeres szociális segílyt, akkor megelégszenek azzal, hogy van valami juttatásuk, családi pótlék, meg egyéb más szociális támogatásból valahogy meg tudnak élni.

K: És az iskolázottság, iskolai végzettség? A 8 általánost azért befejezik?

V: Nem jellemző, elég sok a roma lány, akik nem fejezik be a 8 általánost. Itt a regisztrált munkanélkülieknek 10%-a az, (3600-ból olyan 320-340 fő között mozog általában), akinek nincs meg a 8 általános iskolai végzettsége. Ez elég magas átlag.”

Férfi, 51 éves, főiskolai végzettségű

V: Különböző dolgokat hall az ember. ...ha a szülőt kérdezem, miért nem akar lakatosnak jönni a gyereke, akkor azt mondja, minimál bérrel végezzen ilyen nehéz munkát? Ezt hallom a szülőtől. Mit hallok ugyanakkor a polgármestertől? Nincs lakatos... Vennének föl, de nincs lakatos. Ha megnézzük a térségben a szakmunkás béreket és azoknak a szakmunkás bérét, aki, mit tudom én öt éves gyakorlattal rendelkezik, mert lehet, hogy aki 15 éve már a szakmában van, az jobban keres, az már volt nyolc cégnél és óriási tapasztalata van és az keres 80 ezer forintot, ami hatalmas bér. 80 ezer forintot haza visz. 15 év után. Ez nem vonzó a gyerekeknek. És nagyon sok gyerek úgy gondolkodik, meg a szülő, hogy ha olyan keveset keres, ne kelljen neki olyan nehéz munkát végezni, mint kőműves. Tehát én úgy gondolom, hogy mind a kettő egyszerre van jelen. Mind a két jelenség. Tehát tényleg vannak olyan szakmunkások, akik viszonylag jól keresnek, tisztességesen keresnek, és ugyanakkor vannak nagyon sokan, akik minimál bérért dolgoznak. Ezt a pénzt, ezért a munkáért keveslik. És ez nem egy vonzó dolog. Nem igen tudom, az az igazság, nagyon nehezen tudom a diákjaimat motiválni. Nagyon nehezen. Kereskedők mit látnak? Kereskedők azt látják, hogy vannak kereskedők, akik elvégezték az iskolát, és kint vannak az utcán, tehát munkanélküliek és miért? Azért mert a munkaügyi hivatal támogatja a munkanélkülit, akit felvesznek három hónapra, és aztán elbocsátják és nem ért a szakmához. Tudja a gyerek, hogy nem ért a szakmához. És ő itt van, végzettséggel. 3 évig dolgozott egy boltban, gyakorlatra járt. Tehát össze nem lehet hasonlítani a tudását azzal, akit fölvesznek. Ez van.

Mi megpróbáljuk a magunk lehetőségeivel motiválni, tehát például az egyik az, hogy megmutatjuk, hogy Nyugat-Európában mit keresnek a szakmunkások, és hogy hol állnak. És hogy előbb, utóbb nálunk is lesz. Tehát ez hosszabb távon nem tartható. Tehát ha kibírsz 10 évet, akkor ez biztos változni fog. Van egy másik, amikor azt mondjuk, figyelj, tanulj nyelvet. Menj ki. És próbálj külföldön állást keresni. És van erre számtalan példa.”

Az identitás szempontjából a család szerepe meghatározó. A terepmunka alkalmával azonban azt tapasztaltuk, hogy a célcsoport tagjai magánéletükben családjukkal kapcsolatban többnyire rejtőzködők. A háttérben a szemérmességen túl individuális és racionális döntések, valamint a szegénység áll. Ennek igazolásául két rövid interjúrészlet következik:

A válaszoló férfi, 36 éves, 8 általánost végzett, kisvárosban él

„K: És milyen az ideális családi élet és a családi összetétel?

V: Hát nem azért, mert a mienk négyfős, de a mai körülmények között felelőtlenség hat, nyolc gyereket felvállalni. Tehát, hogy azt tudjuk tisztességes körülmények között felnevelni, még egy átlagos jövedelemmel rendelkezőknek is, mint a mi családjunk, még ennél jobb jövedelem mellett is, én meg, hogy így alakult a sors, hogy egy fiú, egy lány.

K: És min múlik, hogy valaki a számára ideálist meg tudja valósítani?

V: Hát szerintem mindenki a saját sorsának a kovácsa. Mindenki úgy alakítja az életét, ahogy akarja, meg hát, ahogy tudja. A körülmények. Hát elsősorban én határozom meg a körülményeket is.”

A válaszoló nő, 38 éves, befejezetlen általános iskolai végzettségű, kisközségben él

„K: Hányszor eszik egy nap? [a gyereke]

V: Sokszor. Össze-vissza eszik.

K: És melyik az az étkezés, ami soha nem hiányzik?

V: Hát a reggeli, az ebéd meg a vacsora.

K: És mit szokott általában enni?

V: Mikor mit.

K: Hát mégis? Reggelire, mondjuk, mit ad?

V: Tejberizs, bundás kenyér, pirítós. Kifli, mikor mit.

K: Ebédet?

V: Hát, amit főzünk.

K: És vacsorára?

V: Hát van, mikor szalonnát, mikor mit.”

A Zempléni Kistérség lakói identitásának lokális megismerésén túl globális szemszögből is vizsgálódtunk. Ennek háttéranyagát egy, az Interneten lezajlott beszélgetésre alapoztuk, és fókuszcsoportos beszélgetés keretében ismét megkérdeztük a résztvevőktől, kit tekintenek cigánynak? A résztvevők szélsőségesen megosztottak voltak, miután megismerték a levelezés lényegét:

„...Eleinte még egymás mellett fogunk élni mi cigányok és magyarok. Lassan érvényt fogunk szerezni annak, hogy a cigány nyelvet is elfogadják hivatalos nyelvenek. Mi nagycsalád vagyunk, és nagyon nagy a közösségi szellem, az együvé tartozás érzése. Nagy a gyermekáldás. A magyarokról ez nem mondható el. Világos, hogy mi fog történni. Lassan, és biztosan mindinkább miénk, romáké lesz ez az ország. Mi vigyázunk majd a magyar kisebbségre. Adunk nekik munkát a saját országunkban. Európa és a világ olyan követelményeket támaszt ahhoz, hogy Magyarország bekerülhessen Európába, amelyek megteremtik a feltételeket hozzá, hogy mindez így legyen. Annyi nép eltűnt már a történelem során, amikor az adott kor domináns hatalmai ebben érdekeltek voltak...”

A válasz:

„... Ha ez a levél körbejárja az országot, nem tudom, mi lesz itt. Ha mindenki úgy reagál rá mint én. Ugyanis hihetetlenül felháborított. Rengeteg támogatást kaptok, de minek, Szülitek a rengeteg gyereket rakásra, aztán magukra hagyjátok, bűnözők lesznek, és műveletlenek. Ez a nagy családszeretet??? Szerencsétlen magyar meg nem mer két gyereknél többet vállalni, mert nem bír többet tisztességesen felnevelni! És ők lesznek a jövő nemzedéke. Kérdelem én, ha nem marad az országban dolgozó magyar ember, ki fog titeket eltanítani cigányok??? Ki osztja majd a segílyt, ha nem lesz miből, mert nem lesz ember, aki dolgozzon...” stb.

Magunk azon a véleményen vagyunk, hogy épp az ilyen egyértelműen raszszista felfogás tette „forró témává” az alapkérdést, hogyan vállalja az egyén az etnikai hovatartozását? Marad az évtizedek óta a hazai és a nemzetközi gyakorlatban is elfogadott megoldás: a nemzetiségi hovatartozás önbevalláson alapul.

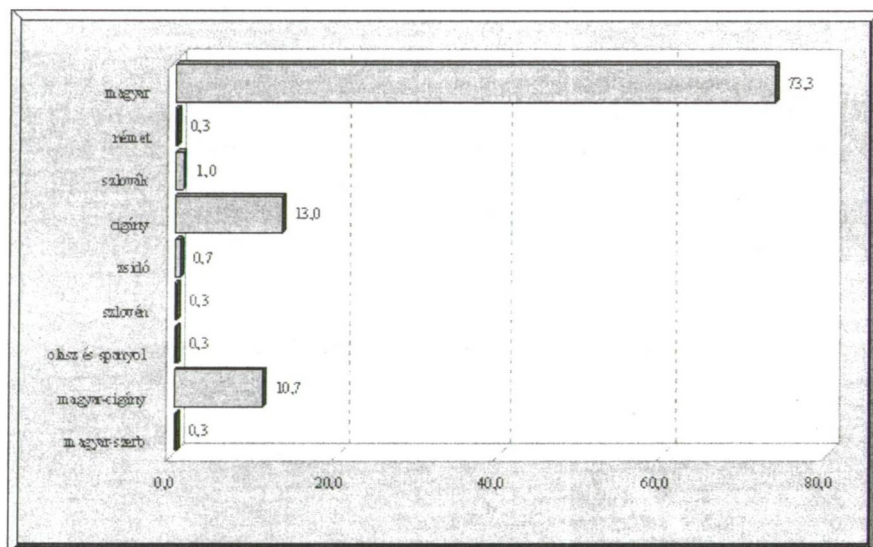
VII.5 VÉLEMÉNYEK A 2005. ÉVI 300 FŐS KÉRDŐÍVES FELVÉTEL ALAPJÁN¹

Terjedelmi okokból a survey-k (a mindösszesen 1000 fős felvétel) teljes elemzését itt nem tudjuk közreadni, és a kutatás háttérváltozóiról is részleteiben csak a következő fejezetben szólnunk. Az alábbiakban válogatást közlünk az első attitűdkérdés alapján.

VII.5.1 Nemzetiség – anyanyelv

Amint azt az alábbi ábra mutatja, a válaszolók nagytöbbsége, 73,3%-a magyar nemzetiségűnek, kizárólag cigánynak 13% és magyar-cigánynak 10,7% vallja magát.

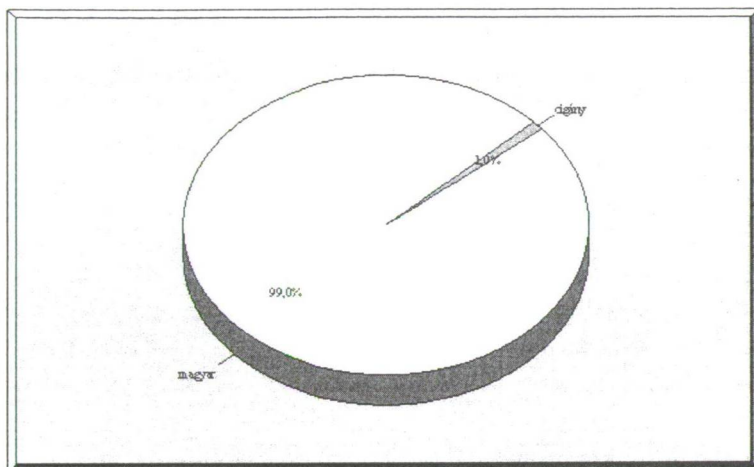
A kérdezett nemzetisége

A következő ábra az anyanyelv kérdésre adott válaszokat tartalmazza, 99% magyar anyanyelvűnek vallja magát, és csupán 1% tartja a cigány nyelvet anyanyelvének.

¹ Köszönöm Szabados Tímea szociológusnak a survey-k feldolgozásában végzett alapos munkáját, az értelemértő elemzést, ábra- és táblakészítést.

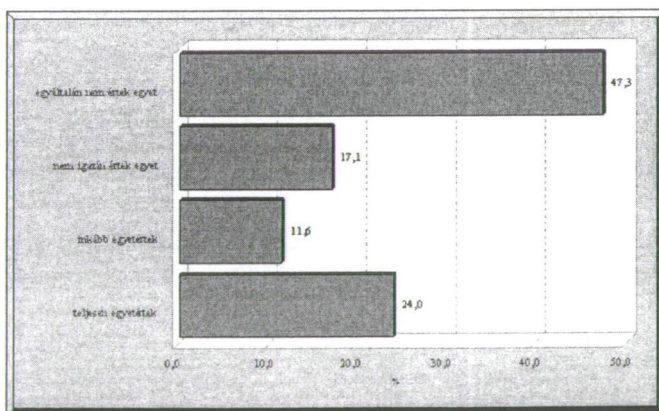
A kérdezett anyanyelve

VII.5.2 Idegenek megítélése

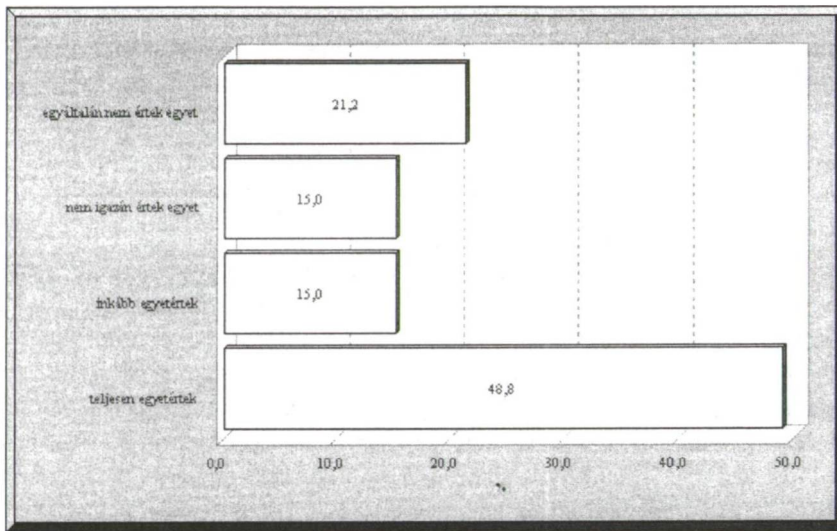
Az értékek meghatározzák az élet minden egyes területét, így azt is, hogyan vélekednek azokról az emberekről, akik más országokban élnek, vagy más vallásúak, egyszerűen mások, mint „mi” vagyunk. A válaszolók 47,3%-a elutasítja azt a kirekesztő megállapítást, hogy el kell kerülni a különböző kultúrák keveredését, nem igazán ért egyet a kirekesztéssel a megkérdezettek 17,1%-a. Azonban még mindig magas azoknak az aránya (24%), akik szerint el kell kerülni a keveredést.

El kellene kerülni a különböző kultúrák keveredését

Sokkal magasabb azonban a kirekesztési hajlandóság abban az esetben, ha arra kérdezünk rá, hogy szabad-e annyi idegent beengedni az országunkba. A válaszolók kicsivel kevesebb, mint fele 48,8%-a teljesen elutasító az idegenekkel szemben. További 15% inkább egyetért a kirekesztéssel, mint nem. Alacsony azoknak a száma – kicsivel több, mint egyötöd –, akik nem utasítják el az idegenek beengedését az országunkba.

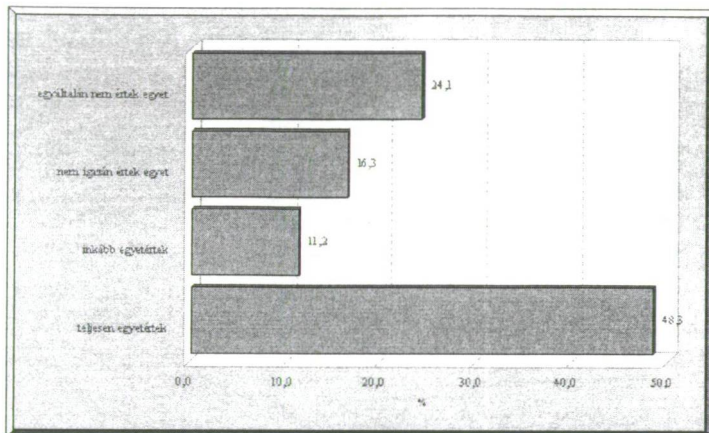
Nem lenne szabad ennyi idegent beengedni az országba

VII.5.3 Kisebbségekkel kapcsolatos vélekedések

Érdekes kérdés, hogy a kisebbségeket megilleti-e az élet bizonyos területén pozitív diszkrimináció, és ezzel sérülnek-e a többség jogai vagy nem. A válaszolók 48,3%-a teljesen egyetért azzal a kijelentéssel, hogy a kisebbségnek külön jogokat kell biztosítani, és csupán egynegyedük utasítja el teljesen a pozitív diszkriminációt.

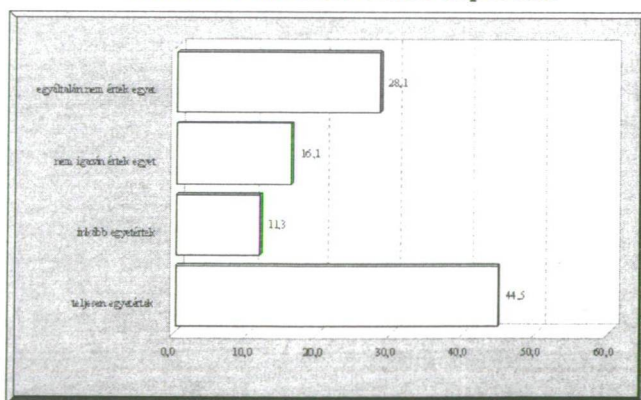
A kisebbségeknek külön jogokat kell biztosítani

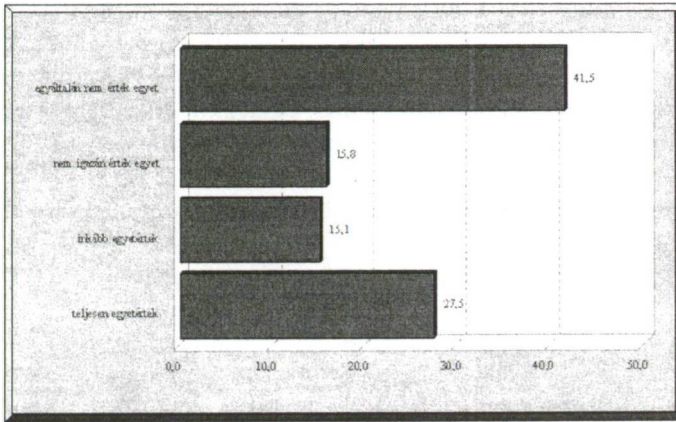
VII.5.4 Másággal kapcsolatos vélekedések

Pár évtizeddel ezelőtt tabu témának számított a homoszexualitás kérdése, súlyos bűnnek tekintették és megszégyenítés várt azokra a családokra, ahol kiderült egy-egy családtagról, hogy homoszexuális. Attól függetlenül, hogy ma már nyíltabban beszélhetünk erről a témáról és a médiában is nagyobb szerepet kap, a megkérdezettek 44,5%-a teljesen egyetértett azzal a kérdéssel, hogy a homoszexualitás bűnös kapcsolat, és inkább egyetért ezzel 11,3%. A válaszolók következtetések ezen kérdésben, mert amikor más megfogalmazásban tettük fel a kérdést sem születtek lényeges eltérések a kapott adatok között.

A homoszexualitás bűnös kapcsolat

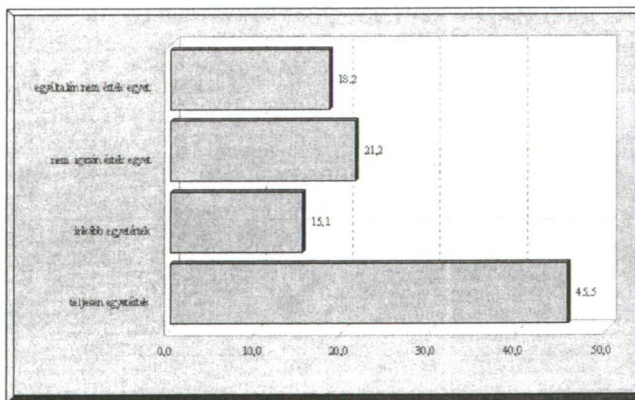
A homoszeualitás nem bűn

VII.5.5 A cigánysággal kapcsolatos vélekedések

A következő ábra arról tanúskodik, hogy a válaszolók több mint fele nagyon nagymértékben, vagy egy kicsit egyetért azzal a kijelentéssel, hogy a cigányok érettek arra, hogy saját dolgaikban döntést hozzanak. Azonban nagyon soknak mondható az a 18,2%, akik egyáltalán nem értenek egyet ezzel a kijelentéssel, és nem tartják alkalmasnak a cigányokat az önálló döntéshozatalra még a saját dolgaikban sem.

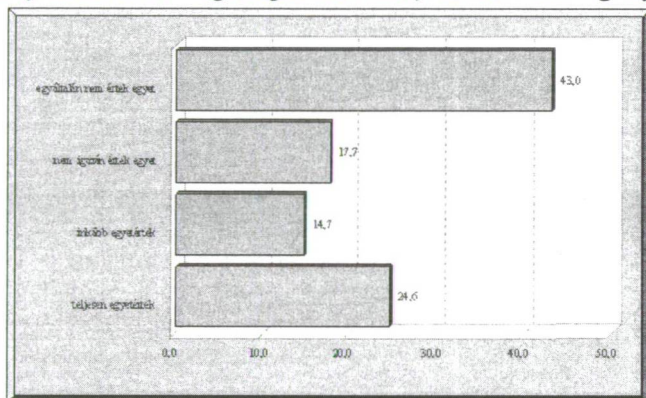
A cigányok minden szempontból érettek arra, hogy saját dolgaikban döntsenek

A pozitív diszkriminációt inkább helytelenítik az emberek, mint helyeslik. A megkérdezettek 43%-a egyáltalán nem ért egyet azzal, hogy a cigányokat jobban kell segíteni, mint a nem cigányokat. A válaszolók csaknem egynegyede – 24,6%-a – azonban teljesen egyetértene a pozitív diszkriminációval.

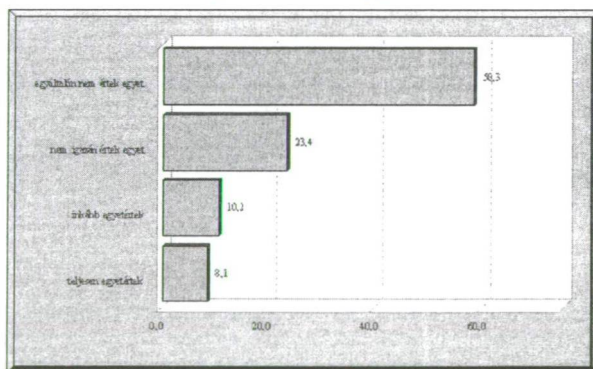
Összességében kétszer annyian vannak azok, akik nem értenek egyet az állítással, mint azok, akik egyetértenek azzal.

A cigányoknak több segítséget kell adni, mint a nem cigányoknak

Az előítéletes gondolkodás egyik legszélsőségebb formája az, ha egy kisebbségi csoportot teljesen el akarnak különíteni a többségtől. A következő ábrán láthatjuk, hogy a válaszolók 8,1%-a ért egyet az ilyen eljárasmóddal, inkább egyetért 10,2%.

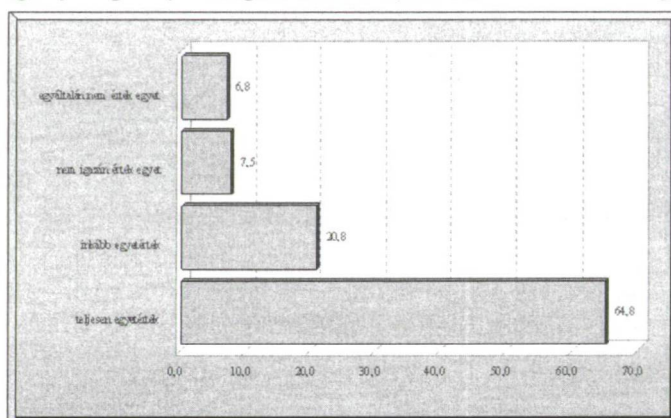
A cigányokat teljesen el kell különíteni a társadalom többi részétől, mivel képtelenek az együttélésre

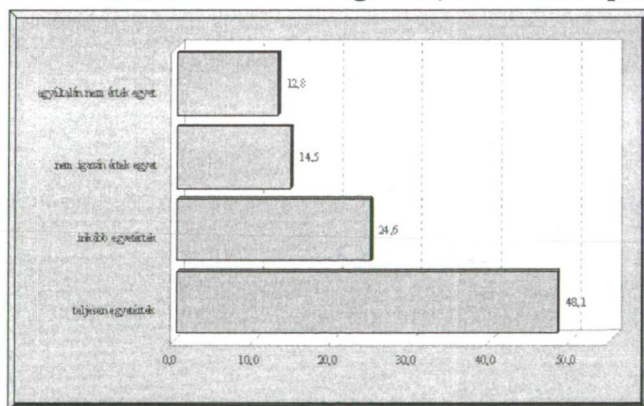
Az előzőekben láthattuk, hogy a szegénység egyik meghatározó okának tartják azt, hogyha az egyén maga nem tesz erőfeszítéseket annak érdekében, hogy saját helyzetén javítson. Ezzel a kérdéssel teljes összhangban van az, hogy a válaszolók 64,8%-a úgy gondolja, hogy a cigányok problémái megoldódna, ha elkezdenének dolgozni, és inkább egyetért ezzel az állítással 20,8%. Nem látja a problémák megoldását a munkába állásban 6,8%-a és 7,5%-a a megkérdezetteknek.

A rendszert okolja a cigányok munkanélküliségével 48,1%, ők teljesen egyetértenek azzal, hogy a cigányok közül sokan azért nem dolgoznak, mert nem kapnak munkát, inkább egyetért ezzel az állítással a válaszolók 24,6%. Azok, akik teljes mértékben elutasítják ezt a magyarázatot, 12,8%-át teszik ki a mintának.

A cigányok gondjai megoldódna, ha elkezdenének dolgozni

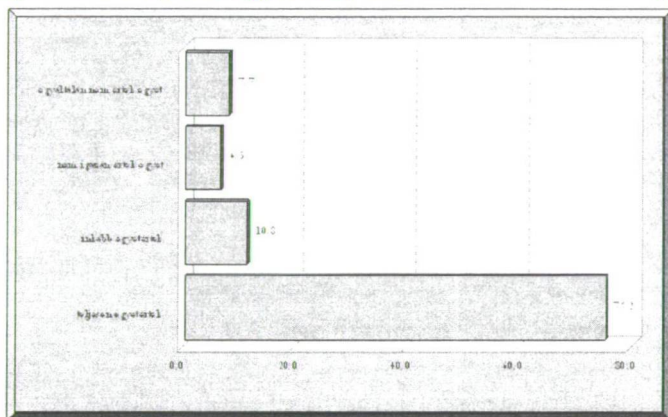

A cigányok közül sokan azért nem dolgoznak, mert nem kapnak munkát

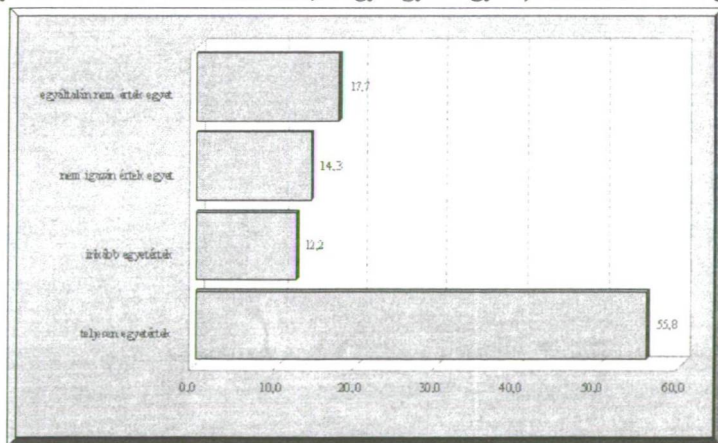
Örök kérdés a kisebbségekkel kapcsolatban, hogy helyes vagy nem helyes, hogy asszimilálódni akarnak. A következő ábra arról tanúskodik, hogy a kutatásban résztvevők szerint egyáltalán nem helyes (75%), ha a cigányok úgy tesznek, mintha nem lennének cigányok.

A cigányok ne akarjanak úgy tenni, mintha nem lennének cigányok

Ellentmond az előző eredményeknek a következő ábra adatsora, mégpedig a válaszolók 55,8%-a teljesen egyetért azzal, hogy a cigányokat rá kell szoktatni arra, hogy ugyanúgy éljenek, mint a magyarok.

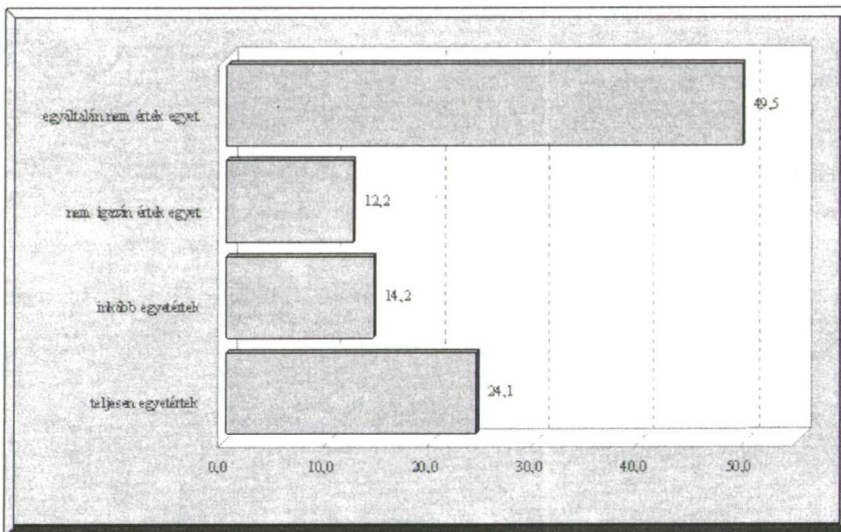
A cigányokat rá kell szoktatni arra, hogy ugyanúgy éljenek mint a magyarok

A kirekesztésnek az egyik legdurvább megnyilvánulása az, ha származás-
ra, bőrszínre való hivatkozással bizonyos társadalmi csoportokat kirekesz-
tünk bizonyos helyekről. Sajnálatos módon a válaszolóink csaknem egyne-
gyede teljesen egyetért azzal, hogy vannak olyan szórakozóhelyek, ahová
cigányokat nem engednek be, és csupán felük utasítja el teljesen egyértelmű-
en ezt a kirekesztő magatartásmódot.

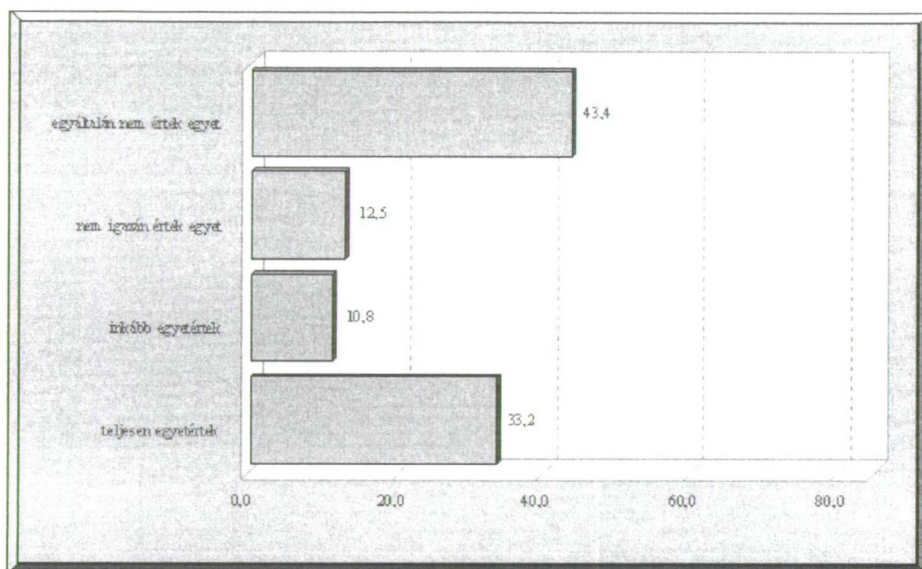
Ugyanígy az előítéletes gondolkodás jele az, hogy a válaszolók egyharma-
da gondolja úgy, hogy a cigányság számának növekedése veszélyt jelent a tár-
sadalom biztonságára, és csak kevesebb, mint felük utasítja el egyértelműen
ezt a diszkriminatív kijelentést

**Helyeselni lehet, hogy vannak olyan szórakozóhelyek, ahová
cigányokat nem engednek be**

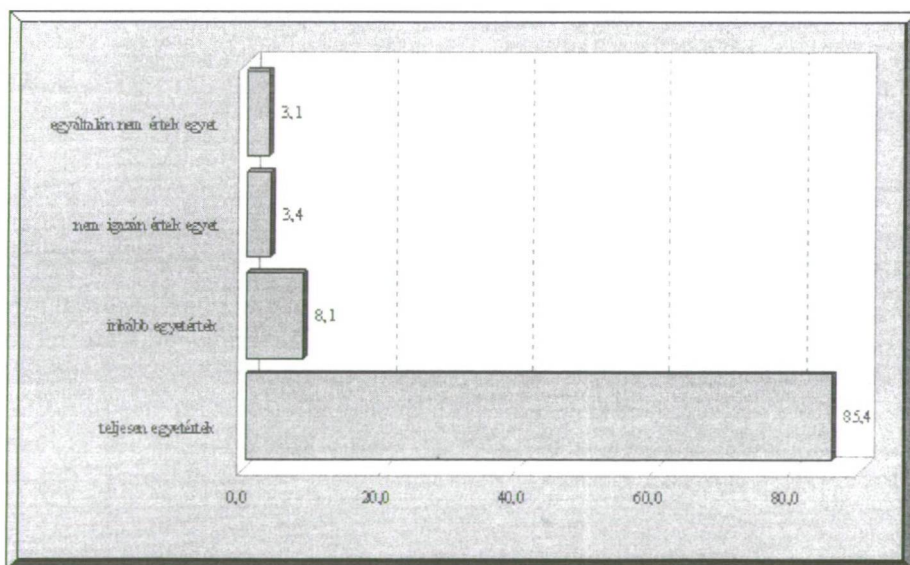

A cigány családokból származó gyerekekkel szemben tanúsított, az iskolavá-
lasztással kapcsolatos diszkriminációt a kérdezettek túlnyomó része teljes
mértékben elutasítja. Teljesen egyetért az egyenjogúsággal ezen a területen
85,4%, és inkább egyetért 8,1%. Igazán kisebbségben vannak azok, akik előíté-
letesen gondolkodnak: egyáltalán nem ért egyet a válaszolók 3,1%-a, és nem
igazán ért egyet összesen: 3,4%.

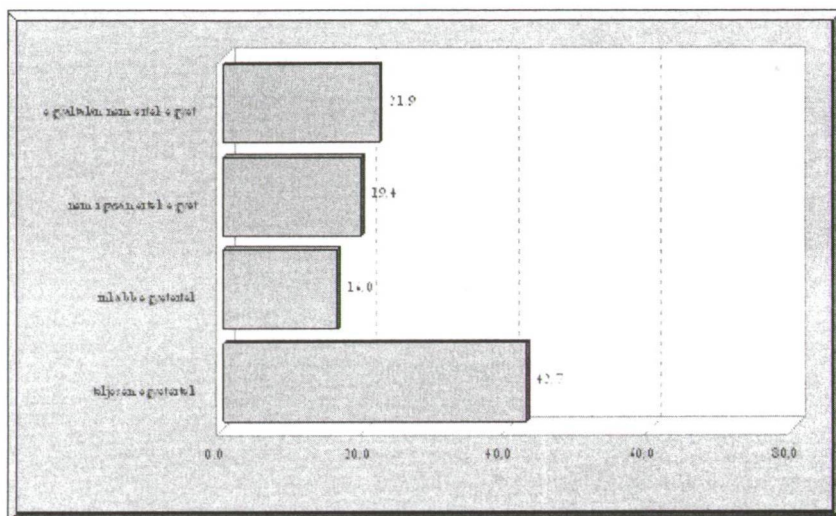
A cigány lakosság számának növekedése veszélyezteti a társadalom biztonságát

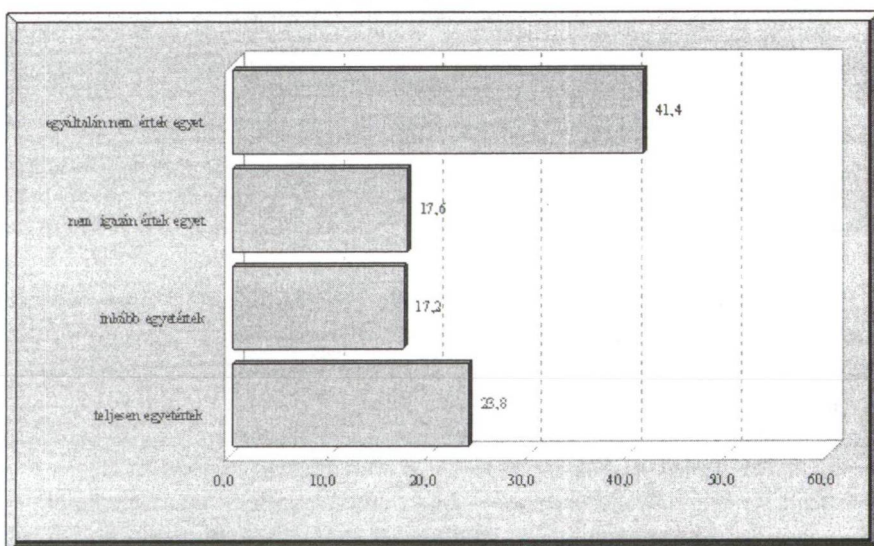
Minden cigány gyermeknek joga van arra, hogy nem cigányokkal közös iskolai osztályokban tanulhasson

A cigányok között ugyanannyi a bűnöző, mint a hasonló körülmények között élő nem cigányok között

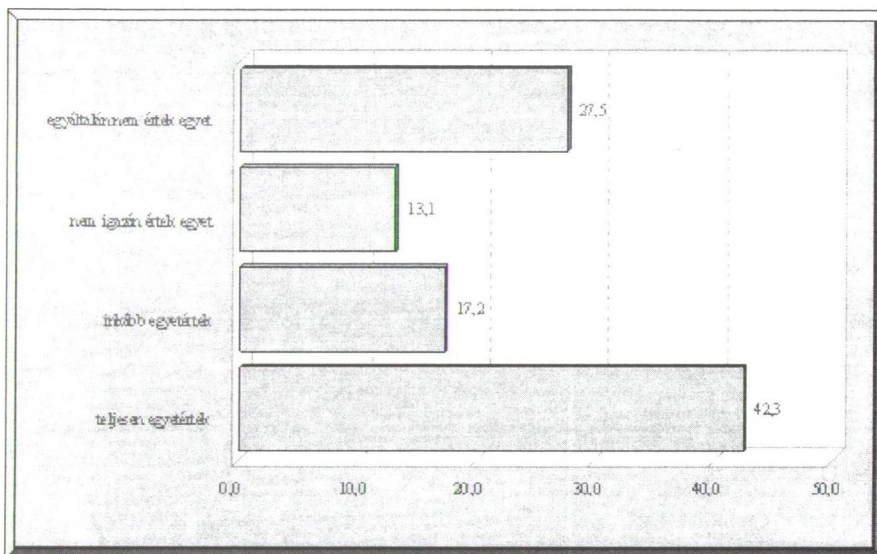

A bűnözési hajlam a cigányok vérébe van

Az előző két ábra a bűnözéssel kapcsolatos nézeteket tartalmazza a cigány lakosságra nézve. A válaszolók több mint fele elutasítja azt az állítást, hogy a bűnözési hajlam a cigányok vérében van.

A cigányok a gyerekeik után kapott családi pótlékból akarnak megélni

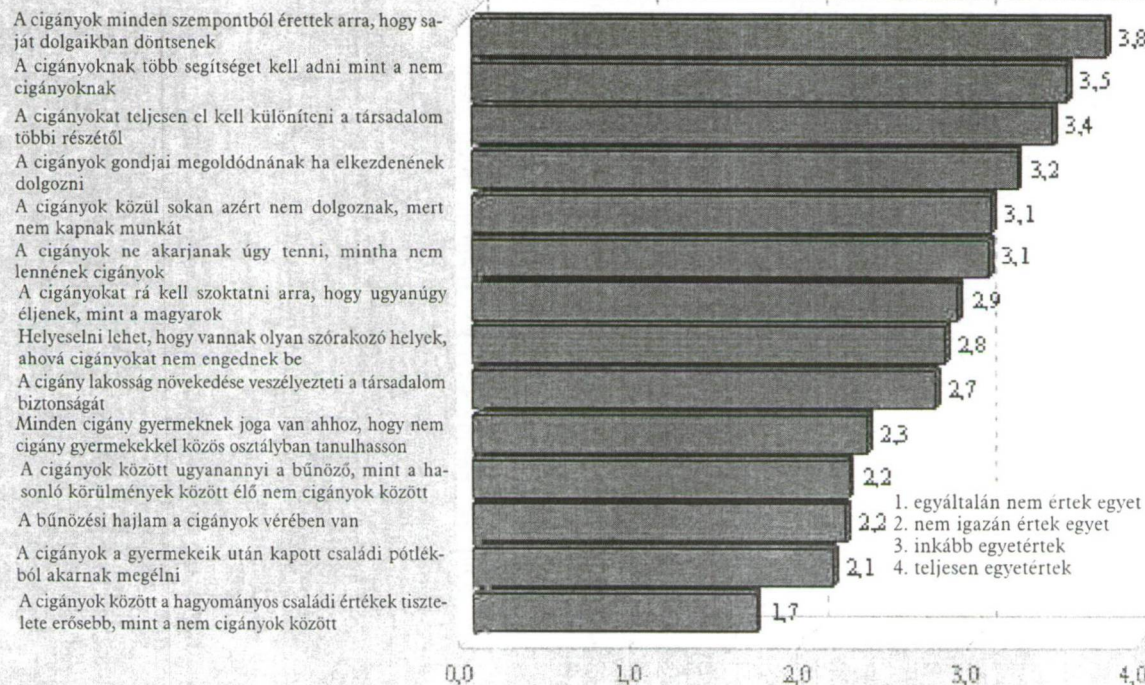

Sokszor éri az a vád a cigány családokat, hogy a családi pótlékból élnek, melyet a gyermekeik után kapnak. A válaszolók többsége 42,3%-a is ezen a véleményen van és teljesen egyetért ezzel az állítással, inkább egyetért ezzel 17,2%, és csak 27,5%-uk utasítja el teljes mértékben ezt a véleményt.

A válaszolók 56,1%-a teljesen egyetért azzal, hogy a cigány családok között a hagyományos családi értékek erősebbek, mint a nem cigányoknál, inkább egyetért ezzel az állítással 20,4%, 9,6% egyáltalán nem ért egyet ezzel az állítással, és 13,9% nem igazán ért egyet.

A következő ábra az előzőekben bemutatott állításokra adott válaszok rangsorát mutatja be. Láthatjuk, hogy a válaszolók leginkább a kirekesztő rendkívül diszkriminatív állításokat utasították el és a legutolsó helyre került az az állítás, hogy a cigányokat teljesen el kell különíteni a társadalom többi tagjától. Az utolsó előtti helyre az az állítás került, miszerint helyeselni lehet, ha vannak olyan szórakozóhelyek, ahová nem engednek be cigányokat. A legtöbbben azzal értettek egyet az átlagok alapján, hogy minden cigány gyermeknek joga van ahhoz, hogy a nem cigányokkal egy osztályban tanulhasson.

Mennyire ért egyet a következő állításokkal
Átlag

VII.5.6 A megkérdezettek viszonya különböző társadalmi csoportokhoz

Ellenszenv – Rokonszenv

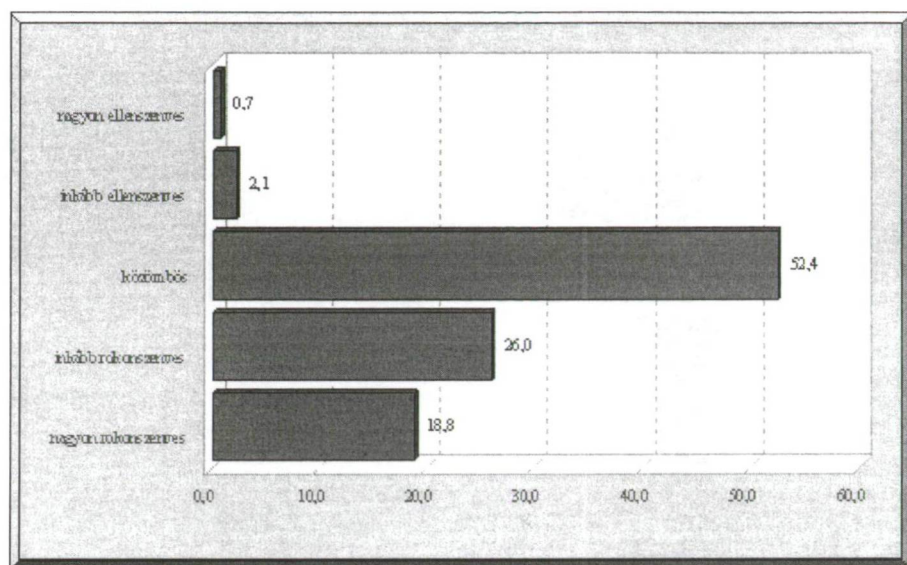
A kutatás során tizenhat társadalmi csoport iránt rokonszenv és ellenszenv mérését végeztünk el, egy ötfokú skála segítségével. Az átlagok alapján a határon túli magyarok voltak a legrokonszenvesebbek a kérdésben részt vettek számára. Négytizedes különbséggel a második helyre kerültek a sikeres vállalkozók, harmadik helyre a németek. Viszonylag jó helyezést értek el a rokonszenv skálán a munkanélküliek, ez érthető, hiszen a válaszolók közvetlen családjában és közvetlen környezetében is nagy számban találhatók munkanélküliek. Az utolsó helyre kerültek a kábítószeresek, mint a legellenszenvesebb csoport előttük vannak a skinheadek, és a harmadik legellenszenvesebb csoportot az alkoholisták alkotják.

Fontos figyelembe vennünk azt a tényt, hogy majdnem minden csoportnál nagyon magas volt a közömbös választ adók száma, kivételt képez ez alól a homoszexuálisok, a skinheadek, alkoholisták és a kábítószeresek csoportja. Ezek iránt a csoportok iránt inkább az ellenszenvet kifejező válasz volt jellemző a rokonszenvvel szemben. Az egyének nem velük született adottságok miatt (bőrszín, nemzetiség, stb.) kerülnek be ezekbe a csoportokba, hanem valamilyen rossz problémamegoldó képesség miatt szenvedélybetegké válnak (kábitószeresek, alkoholisták), vagy az értékrendjük nagymértékben eltér a társadalmilag általánosan elfogadottól (homoszexuálisok, skinheadek).

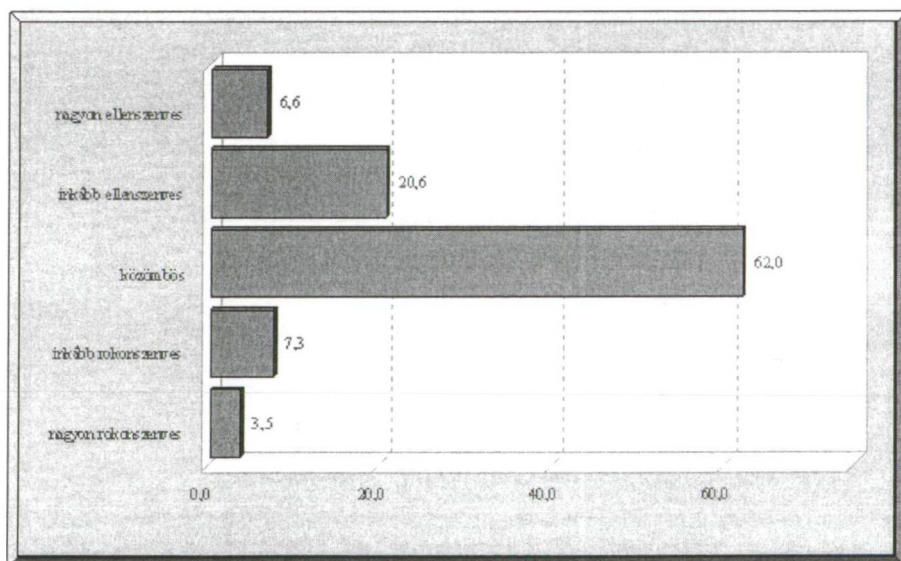
A skinheadek és a romák a tér két ellentétes pólusára kerültek azért, mert a skinheadeket egyaránt mindenki elutasította, a romákat pedig rokonszenvesnek tartja. Egy nagy halmazt alkotnak a rokonszenves csoportok a sikeres vállalkozók és a határontúli magyarok, németek, horvátok. Ezzel átellenben a kábítószeresek, alkoholisták és homoszexuálisok különülnek el a térben, akik önhibájukból kerültek az adott helyzetbe és elég egyöntetű ellenszenvet váltottak ki a megkérdezettekben.

A következő ábrák az ötfokú skálán adott válaszokat mutatják be százalékos megoszlás szerint:

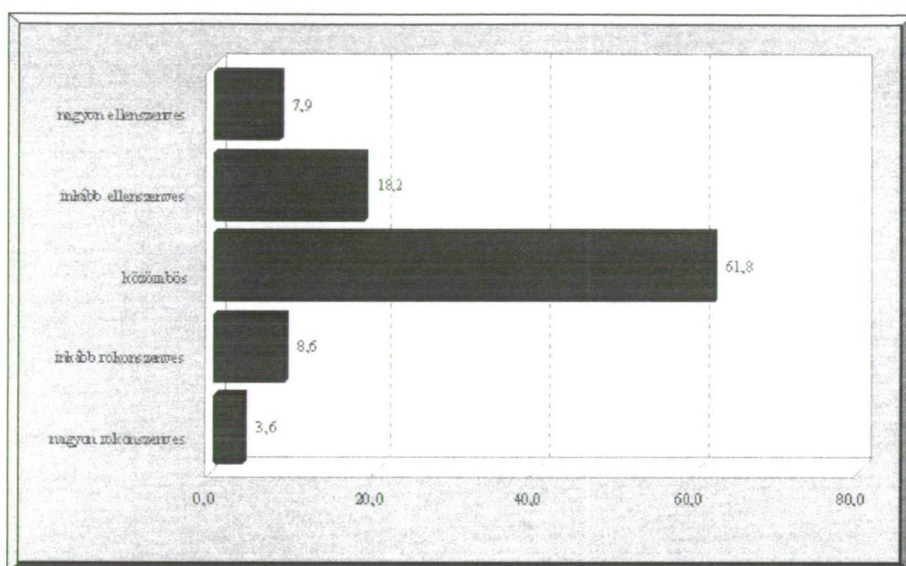
Ön hogyan viszonyul: a határintélti magyarokhoz?

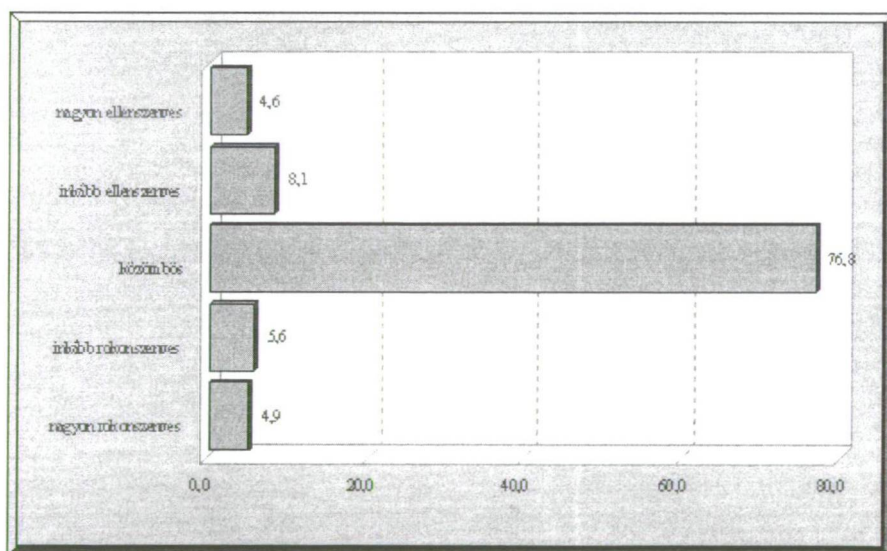
Ön hogyan viszonyul: a menekültekhez, bevándorlókhoz?

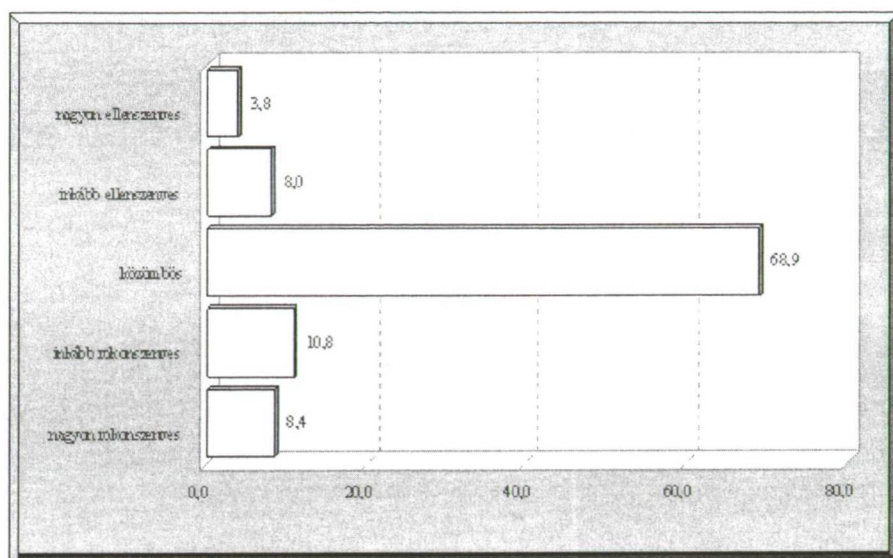
Ön hogyan viszonyul: a külföldről jött letelepedőkhöz?

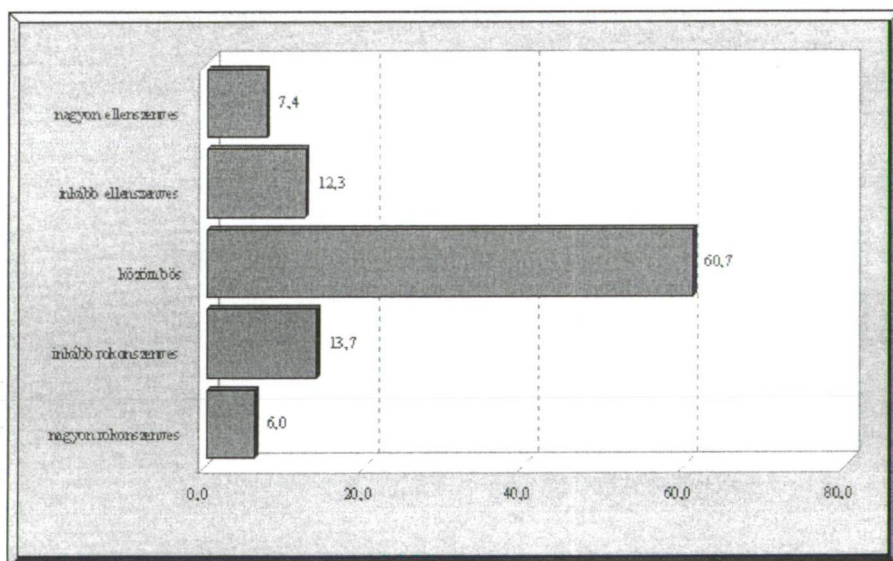
Ön hogyan viszonyul: a horvátokhoz?

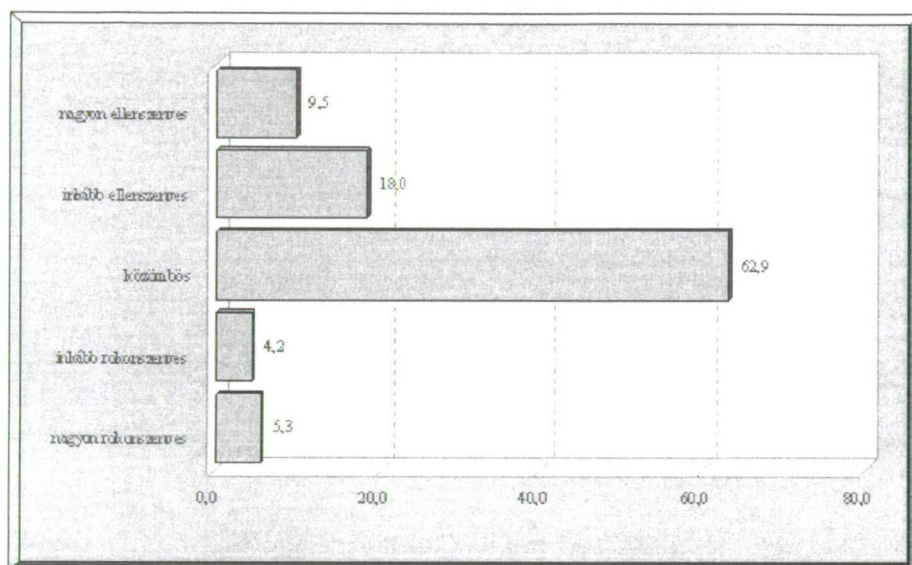
Ön hogyan viszonyul: a németekhez?

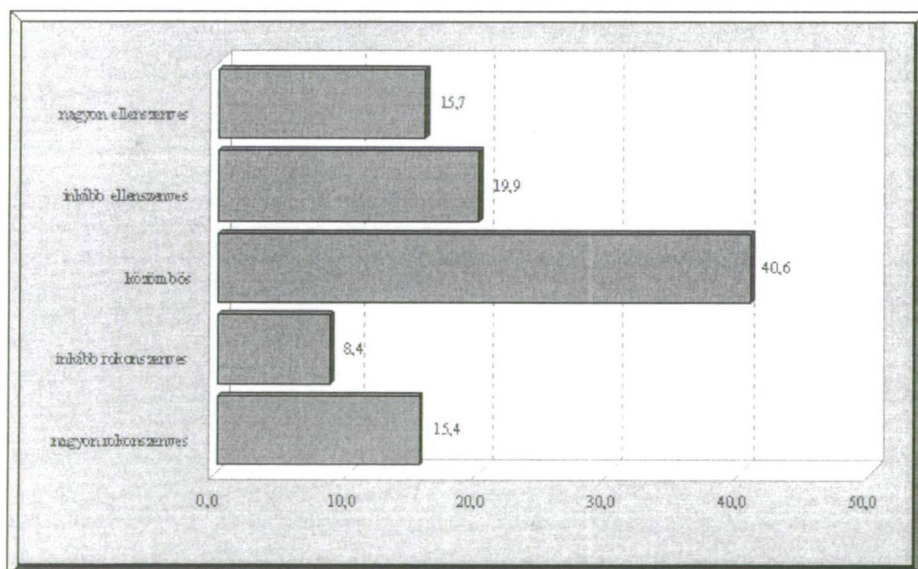
Ön hogyan viszonyul: a zsidókhoz?

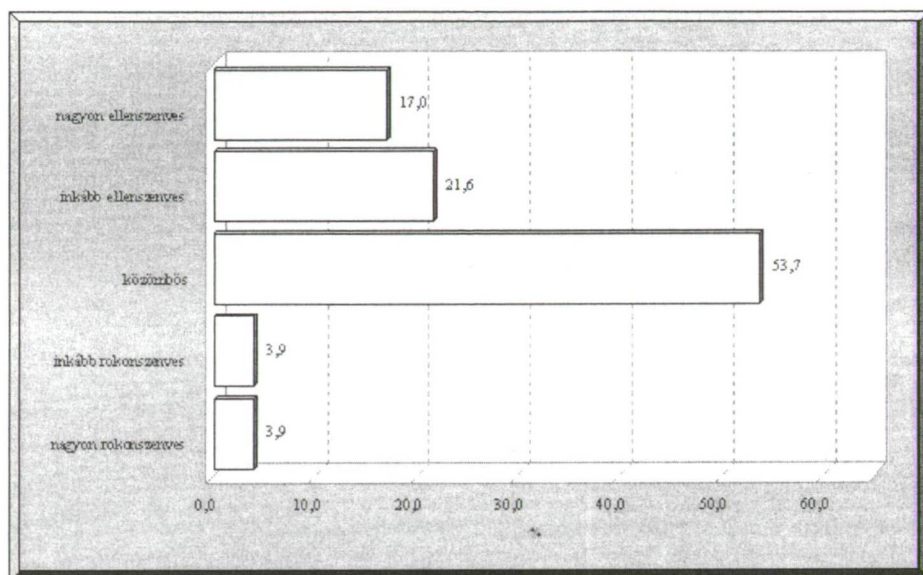
Ön hogyan viszonyul: az arabokhoz?

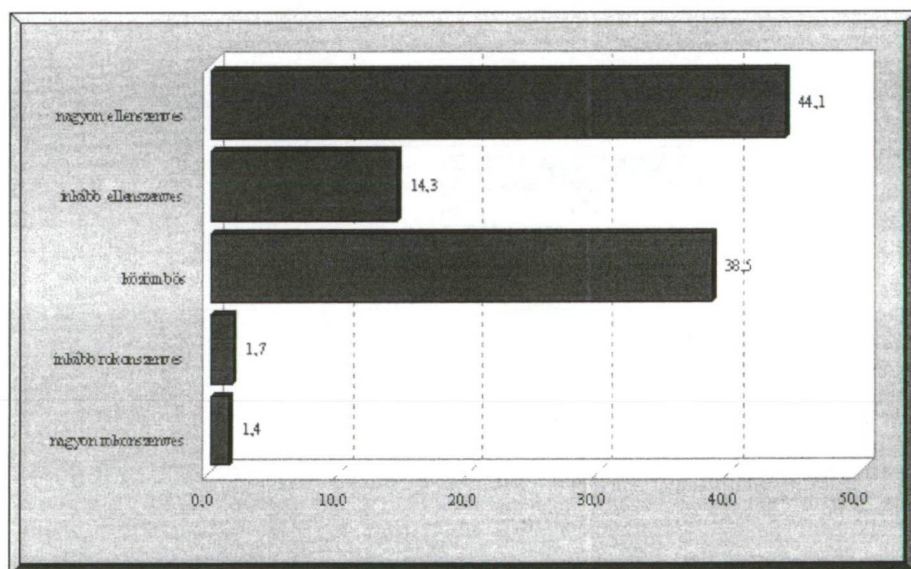
Ön hogyan viszonyul: a romákhoz?

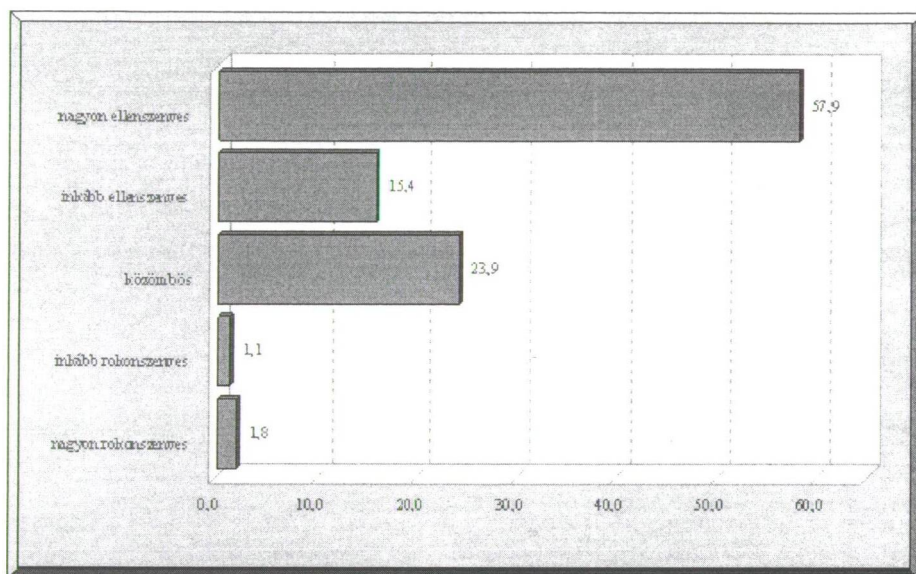
Ön hogyan viszonyul: más vallásúakhoz, szektatagokhoz?

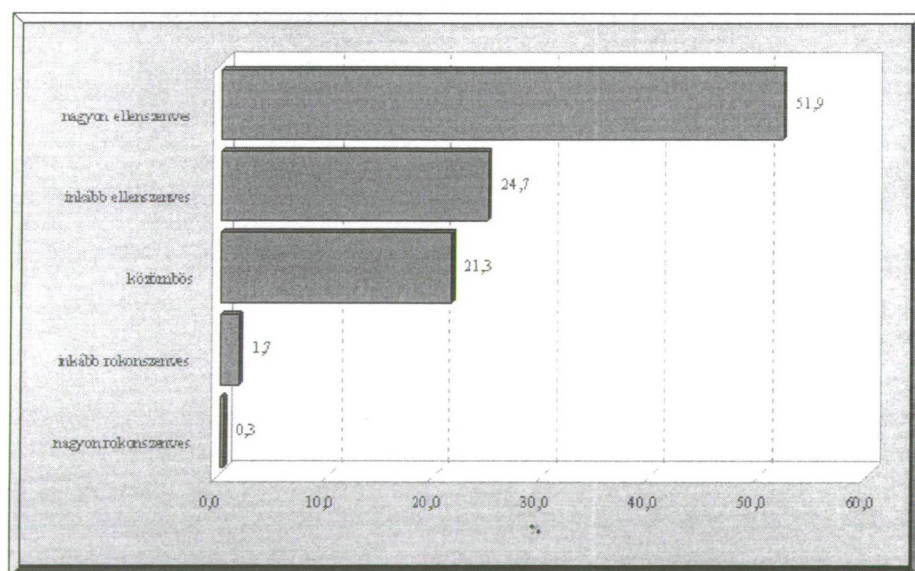
Ön hogyan viszonyul: más vallásúakhoz, szektatagokhoz?

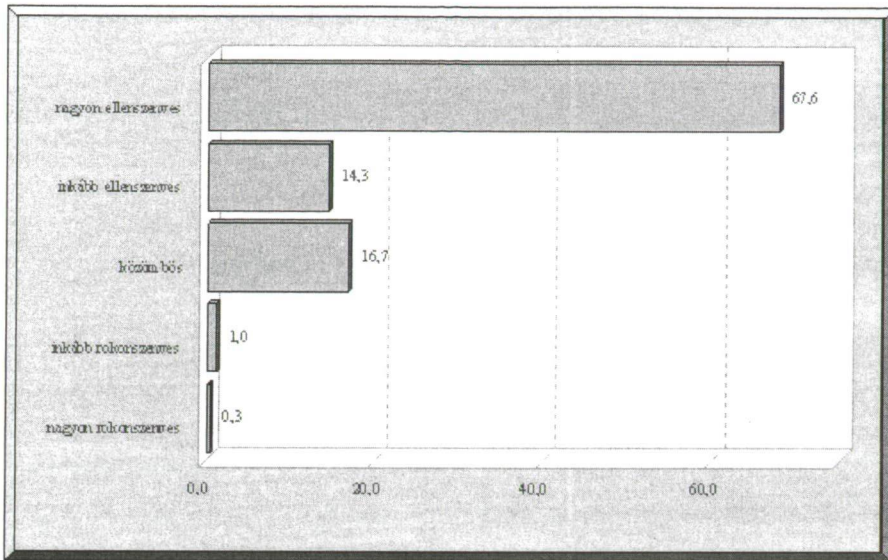
Ön hogyan viszonyul: skinheadekhez?

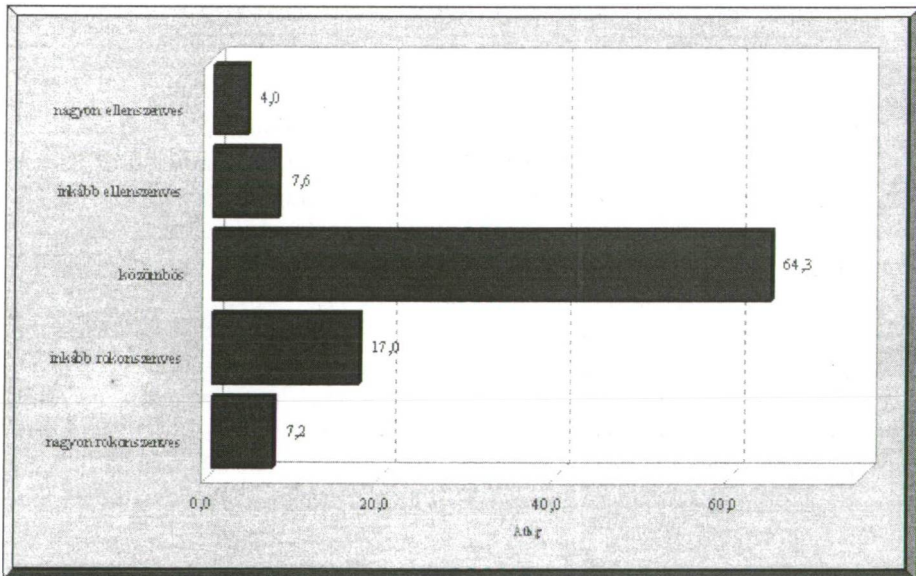
Ön hogyan viszonyul: az alkoholistákhoz?

Ön hogyan viszonyul: a kábítószeresekhez?

Ön hogyan viszonyul: a sikeres vállalkozókhoz?

Ön hogyan viszonyul? Rokonszenv - ellenszenv

Sokdimenziós skálázás, ALSCAL modell

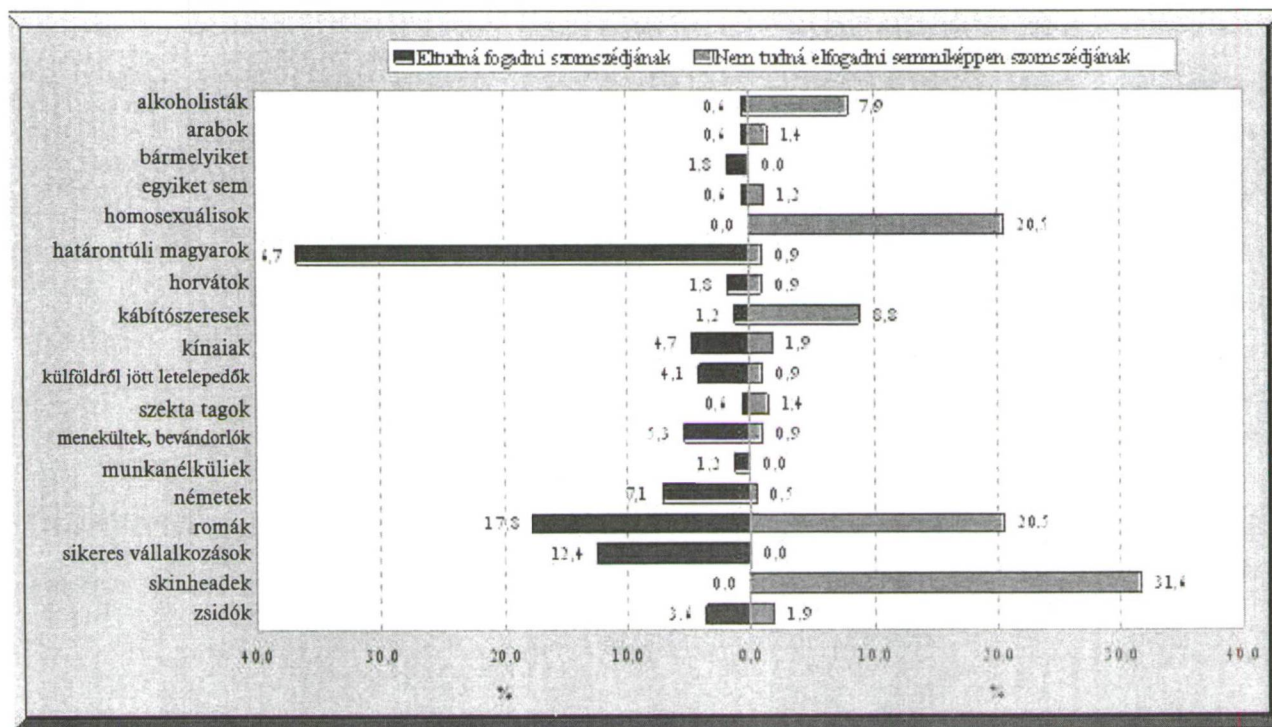
Dimension 2

Stress = ,05562

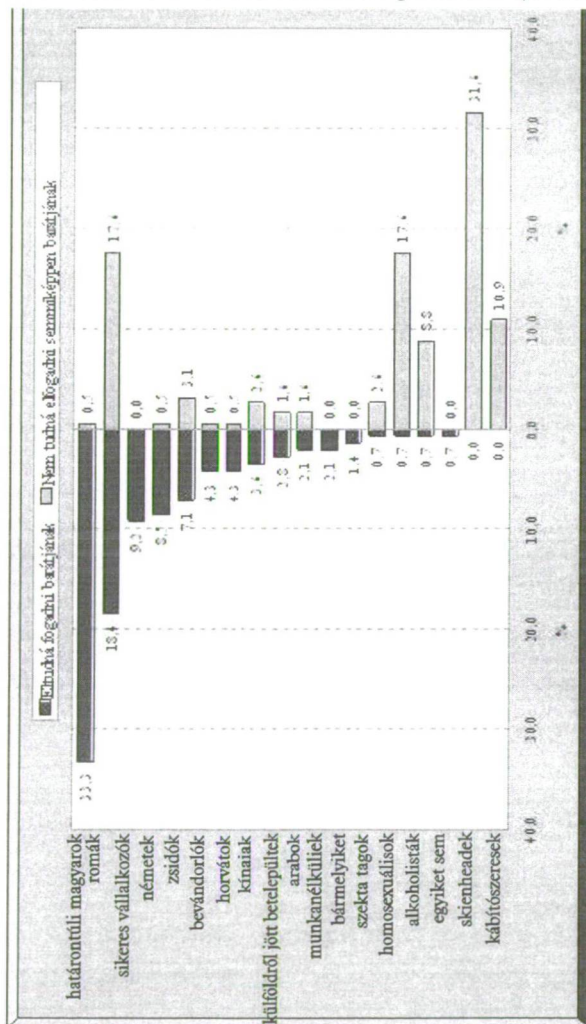
A kutatás során arra is rákérdeztünk, hogy egyes társadalmi csoportok közül mely csoportokat milyen közel hajlandóak a megkérdezettek magukhoz engedni. Az első kérdéscsoport arra vonatkozott, hogy kit tudnának, és nem tudnának szomszédjukként elfogadni a válaszolók. A legnagyobb elfogadottság a határöntúli magyarok iránt van, és a legtöbben a skinheadeket nem tudnák elfogadni szomszédjukként. A második legelfogadottabb – 17,8% – csoport a romák csoportja, a harmadik helyre sikeres vállalkozók kerültek. A második legmagasabb arányban (20,5%) elutasított csoport a romák csoportja, tehát kicsivel többen nem tudják egyáltalán elképzelni, hogy roma legyen a szomszédjuk, mint akik el tudnák viselni. A harmadik legelutasítottabb csoport a homoszexuálisok csoportja (20,5%) ezt a csoportot senki sem választotta be abba a kategóriába, hogy lenne a szomszédja. Magas még az elutasítottsága a kábítószeresek és az alkoholisták csoportjának is.

Kit tudna és nem tudna elfogadni szomszédjának?

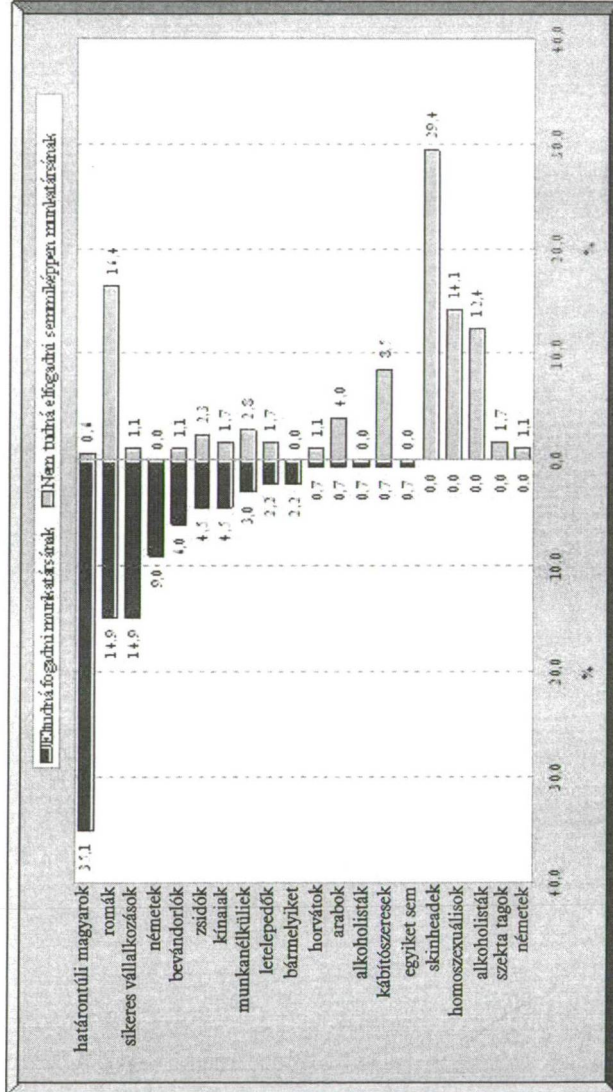
A következő ábra azt mutatja be, hogy mely csoportokat tudnak elfogadni a válaszolók barátának, és melyek azok, amelyeket semmiképpen sem. A válaszok rangsora nagy hasonlóságot mutat az előzőhöz, a válaszolók leginkább a határontúli magyarokat és a romákat fogadná el barátának. Az elutasításnál a rangsor a következő: a legkevésbé tudják elképzelni barátának a skinheadeket, a homoszexuálisokat és a romákat.

Kit tudna és kit nem tudna elfogadni barátjának?

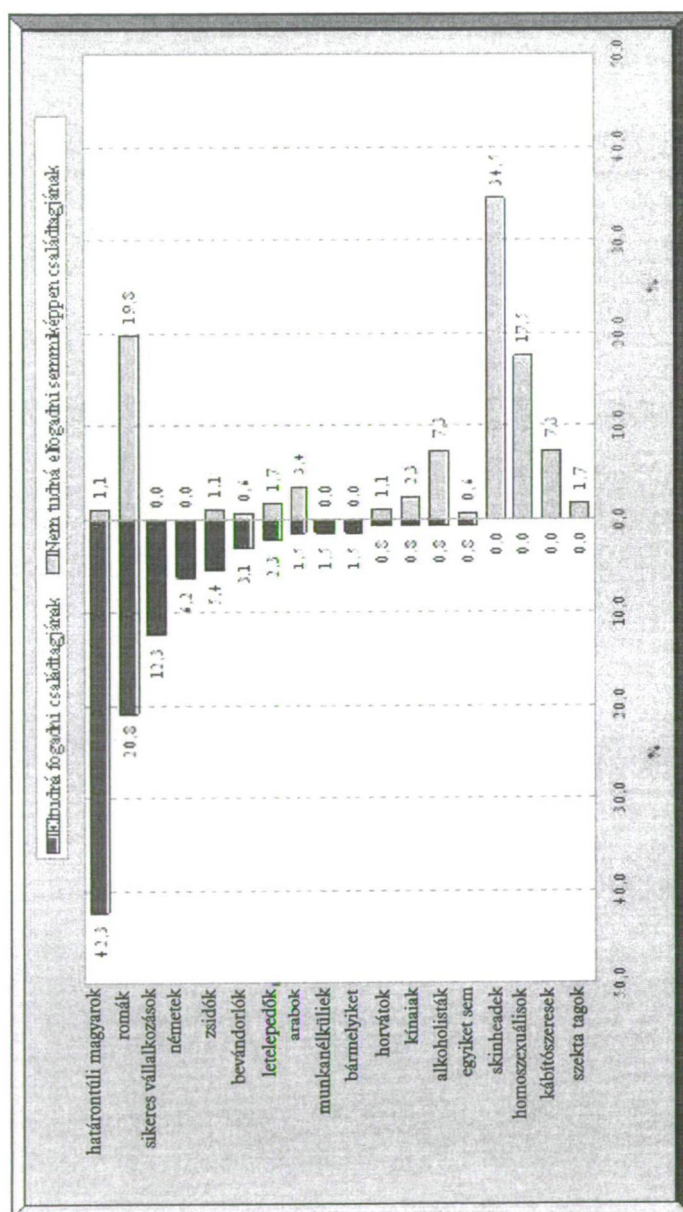

A munkatársakra vonatkozó kérdésbloknál leginkább a nem tudná elfogadni rangsor változott meg, az előzőekhez képest. Legkevésbé tudna együtt dolgozni a válaszolók 29,4%-a a skinheadekkel, romákkal 16,4%-a, homoszexuálisokkal 14,1%-a alkoholistákkal 12,4%-a.

Kit tudna és kit nem tudna elfogadni munkatársának?

Kit tudna és kit nem tudna elfogadni családtagjának?

A fenti ábra szerint a határontúli magyarokat a válaszolók 42,3%-a el tudná fogadni családtagjának, 20,8% roma családtagot is el tud képzelni, 12,3% sikeres vállalkozót szívesen látna. Ennél a kérdésnél a legtöbb kategória nagyon alacsony százalékot kapott. A válaszolók 34,5%-a semmilyen körülmények között nem tudná elfogadni családtagnak a skinhedeket, 19,8% a romákat, 17,5% a homoszexuálisokat.

A saját mérésünk megerősíti, és bizonyos esetekben árnyaltabbá teszi azt a vélekedést, amely a társadalom tagjai között egyre élesebbnek látja a nemzetiségi hovatartozás szerinti, a nemi, a foglalkozási, az életkori, a települési és a jövedelmi különbségeket. A következő fejezetben ezeket az adatokat adjuk közre.